

Isän tähden.

Tosi kertomus.

Kertonut

Tapani Tarkka.

Porissa,
Satakunnan kirjapainossa 1900.

I.

Oli syksy-ilta, tuuli ja satoi ulkona. Tuli räikkyi ja loimotti komeana roihuna Palokorven tuvantakassa ruokapadan alla.

Siitä ajasta on jo kulunut noin neljä vuosikymmentä.

Eukko istuu ja kehrää villoja takan lähellä nähdäkseen takkavalkeasta työhönsä. Nyt nousee hän ylös, lykkää kekäleitä padan alle ja panee muutaman pienen noppulan nurkasta lisää tuleen. Menee sitte yli lattian sivu-ikkunalle, kurkistaa ulos ja kuuntelee.

„Ei näy eikä kuulu kumpaakaan vielä“, sanoo hän huolestuneella äänellä, „missä Juusokin niin viipyy tällä ilmalla, kun ei vaan olisi lyönyt jalkaansa.“

Hän oli pitkä, laiha, keski-ikäinen ihminen. Leukansa oli pitkä ja kävi kipuraan ulospäin, huulensa ohuet ja suu usein tiiviisti suljettu, mikä antoi kasvoille sivultapäin katsottuna semmoisen muodon kuin on kuulla, kun liikenee ensi tai on katoamassa viime neljännes. Mutta tämä muoto osoitti samalla kärsimystä. Syvä huoli näkyi nytkin puristavan kokoon hänen ennen aikojaan kurttuisen otsansa.

„Oi voi, ja mikä tässä tulee lopuksi?“ huokasi hän itseksensä, mennessään työlleen takaisin.

Puolikasvuinen, noin kolmentoista vuoden vanha tyttö istui takanpään kohdalla ja karstasi villoja ja lauloi hyräeli.

„Äiti“, hän sanoi, „saanko minäkin näistä villoista sukat?“

„Tietysti sinäkin saat kutoa itsellesi, kun nyt vaan ensiksi saamme miehille.“

Tyttö hymyili tyytyväisesti ja jatkoi hyräilyään.

Nyt kuului askelia.

Sisään astui reippaasti solakka nuorukainen kirves olalla. Sen laski hän oviseinälle ylös kampaan, riisui märän takin päältä ja heitti sen orren ylitse kuivamaan ja pani lakin vartaan päähän orrella.

Hän oli hyvin äitinsä muotoinen, mutta erinomaisen kaunis. Tummat, hienot, kaarevat kulmakarvat kauniin puhtaan otsan alla, jota tummanruskeat hiuskähärät varjostivat, ja henkevät, tummanharmaat, pitkien silmäripsien verhoamat silmät antoivat noille soikeille, kauniisti muodostuneille kasvoille ajattelevan, tunteellisen, milt’ei naisellisen näön. Hän oli yhdeksäntoista vuoden ja muutaman kuu-kauden ikäinen.

„Miksi olet ollut niin kauvan näin rankassa satees-

sa?“ sanoi äiti hellästi.

„Pinoaminen kesti enkä jättänyt sitä kesken, ja vasta nyt rupesikin kovemmin satamaan.“

„Saitko sylen tänäänkin?“ uteli sisko.

„Sain kaiketi. Kyllä minä pian talvipuut hakkaan, jotta sinä äidin kanssa saat siitä huolta pitämättä lämpymässä pirtissä asua.“

Hän istuutui tuolille ja veti puhuessaan märät pieksusaappaat jalastaan.

Äiti toi hänelle kuivat, lämpymät sukat nuoralta, joka riippui ylhäällä uunin ympärillä. Hän veti ne jalkaansa.

„Nuosevan viikon teen työtä herkeämättä. Jos vähänkin ilmaa on, niin — —.“

Hän meni tätä sanoessaan tuvan ovinurkkaa kohti, aikoen ottaa sieltä toiset jalkineet.

„Ne ovat täällä!“ huudahti äiti.

Hän toi nopeasti lippaat sängyn alta huoneen perältä.

Mutta nuorukainen seisoj ja katseli synkän näköisenä huoneen nurkkaan, josta hän oli aikonut lippaan ottaa. Siinä ei tosin ollut mitään kummallista, oli vaan ikäänkuin joku kasa nurkassa sängynpään

takana, päällimmäisnä siinä oli vanha vuodetalja.

„Mitä tuossa on?“ kysäsi hän ja potkasi siihen jallallaan.

Äiti ei puhunut mitään eikä sisarkaan.

„Joko täällä taaskin on ollut hyviä vieraita? Anna, vastaa, ketä täällä on käynyt?“

„Ketolan Sipi tässä kävi, pieni hetki sitte.“

„Kettula hän saapi olla. Missä isä on?“

„Hän lähti Ketolan kanssa, mutta lupasi olla pian takaisin, sanoi ett’ei hän kerkeä viipymään.“

„Eipä suinkaan hän nyt kerkeäkään.“

Nuorukainen nosti vällyjen kulmaa, niiden alta näkyi paikattu hurstikka eli säkki pullillaan.

„Ja kun tekin, äiti, siedätte tuota.“

Hän kääntyi pois ja meni takaisin tuolilleen vetämään kesäkenkiä jalkaansa.

„Voi, Jumala siunatkoon, poika, mitä sinä puhut! Etkö sinä jo paremmin tiedä tuolla ijällä, etten minä sitä siedä, mutta mitä minä sen teen? Mitä sinä nyt voit siihen?“

„Voin minä, loppu siitä pitää tuleman. Minä olen sen jo ennen hänelle sanonut ja sanon sen vieläkin. Enkä minä luullutkaan hänen enää tänä syksynä al-

kavan tuota tointa, kun hän minulle jo mennyt vuonna niin varmaan lupasikin siitä lakata.“

„Mitä ne lupaukset maksavat silloin, kun viinapullo kädessä pyydetään? Ja sinä tunnet hänet, ett’ei hän paljoa kuuntele sinua eikä meitä ketään, kun se himonousee, josta paha meno tulee.“

„Hänen täytyy. Juominen sikseen. Mutta minä sanon hänelle, että jos ei muu auta, niin menen ja ilmoitan nimismiehelle asian.“

„Älä, Jumalan tähden, niin kamalia puhu! Sillä tiedäthän itse ett’eivät semmoiset uhkaukset häneen mitään vaikuta. Hän kyllä tuntee sinut, ett’et sitä koskaan tekisi, oman isäsi ilmiantajaksi rupeaisi. Ei se uhkaus muuta kuin saisi hänet raivoon.“

„Saakoon, mutta minä en kärsi tuota säkkiä. Se toimi on saanut menestyä ennen, kun olen ollut alaikäisempi, mutta nyt olen pian täysi mies jo.“

Kuului taaskin askelia ulkoa.

Keskikokoinen, keski-ikäinen mies astui sisään. Hän löyhkäsi väkevästi paloviinalta. Katseessaan oli jotakin salakähmäistä ja urkkivaa, mikä, puolijuovuksissa kun hän oli, herätti enemmän huomiota ja antoi hänen kasvoilleen epämiellyttävän ilmeen. Hän

näytti olevan mielihyvissään.

„Jo maar Juusokin on kotona“, sanoi hän hieman epävarmalla äänellä, käydessään eteenpäin lattialla.

„Isä“, alkoi tämä, „mitä tuossa säkissä on, ovinurkassa?“

„Mistä minä tiedän“, vastasi puhuteltu vähän äreästi, „ei se minun säkkini ole. Saahan ihmisillä olla säkeissään mita tahansa, ei se minulle kuulu.“

„Älkää teeskennelkö. Voisinpa vanna, että sen tiedätte mitä siinä on.“

„Vannoisit suotta“, sanoi isä kuivasti naurahtaen, „minä pidän parempana olla tietämättä sitä, mikä ei minuun koske.“

„Mutta mistä se on kotoisin sitte se tavara?“

„Kuule lapsen kysymyksiä! Tiedätkö minä sitä? En minä semmoisia kysy. Jostakin kaukaa, tiedämme. Ja mitä se sinua koskee, mistä se on?“

„Vai ei koske! Minä teen siis semmosen kysymyksen, joka minuakin koskee: minkä vuoksi meillä joka syksy on tuommoista tavaraa, joka on salaperäistä? Minä olen jo ennen sanonut teille, että teidän käy siitä huonosti vielä. Ja sen kaupan pitää loppuman.“

„Leuka kiinni! En minä ole vielä holhuunalainen.“

Äiti kyllä tuota nyt taaskin on päähäsi pöntännyt.“

„Äiti! Älkää aina äitiä syyttäkö, itse minä säkin löysin, kun etsin matalavartistani. Ja tottahan minä nyt jo tällä ijällä itsekin mahdan hyvän pahasta eroittaa.“

„Mutta minä en eroita, tahdot sanoa. Ole sinä poika siivosti, niin sinun on hyvä olla, muuten tulee pirtti sinulle ahtaaksi pian ja saat laputtaa.“

„Ennen menenkin rengiksi ja palvelen kunniallisesti ihmisiä, kuin katselen tuommoista kotonani. Olen aikani puhunut kauniisti ja pyytännyt, mutta ei tässä näy hyvät sanat auttavan.“

„Siunatkaa nyt itsenne“, sanoi äiti, „ja menkää ruualle, ei se tuosta jahkimisesta parane kumminkaan.“

Hän oli isän ja pojan kinateissa asettanut ruokaa pöydälle.

„Menet rengiksi“, huusi isä, „kyllä kai nyt olisikin sopiva aika herran jättää koto ja vanhemmat, kun on lapsuudenikänsä kotona elätetty ja vaatitettu. Sitten sitä isotellaan, että heti pois, kun johonkin kelpaa ja vanhemmat toivovat vähän apua saavansa. Mutta valta minullakin on, en minä anna päästökirjaa sinulle.“

„Tyydyn minä kyllä kotonakin olemaan, mutta vaan sillä ehdolla, että varkaankalua ei meillä kätke-
tä.“

„Varkaankalua, älä huuda hullu! Huuti hävytön!
Kuule, kun panee ehtonsakin. Minä korjaan sen siitä
pois, että tässä syömäänkin päästään tänä iltana.“

Hän meni puhuessaan nurkkaa kohti.

„Mistä sinä tiedät mitä siinä on, koska en minä-
kään tiedä.“

„Antakaa sen sitte olla siinä, missä se on, siinä luu-
lette puhdasta tavaraa löytyvän, ei siihen siinä ku-
kaan koske, nurkassa.“

„Kylläpä sen siirtääkin saapi, lupaa pyytämättä.“

Hän kantoi säkin uuninlattialle, avasi lattiassa ole-
van luukun, jonka sulkema aukko vei perunakuop-
paan tuvan alla, ja heitti sen sinne sivulle päin.

„Huono kätkö“, sanoi poika. „Tuolta minä heti et-
sisin, kun etsimässä olisin.“

„Ei sitä nyt tämmöisellä sateella viitsi lähteä mi-
hinkään saattelemaan, kastuukin se, kun ilma on niin
yltynyt, oikea sudenilma, ken nyt tulisi? Eikä meillä
ole ennenkään etsimässä käyty.“

„Ei, mutta kerta ensimmäinen. Olen minä jotakin

huomannut, joka ei ennusta hyvää.“

„Mitä sinä olet huomannut! Sano pian suusi puhtaaksi, kun kerran olet ottanut puhuaksesi.“

„Sitä, että tässä tuonoin, kun menin Mäenpään iltahämyssä, kuulin kuinka siellä parhaillaan puhuttiin kovaa varkaudesta. Jussilan Martti sanoi kun oven avasin: „Eikä varkaita ole vielä saatu kiinni“. Mutta kun tervehdin ja he äkkäsivät minut, niin olivat kaikki ihan kuin hämillään, ja se puhe loppui siihen paikkaan, puhuttiin vaan muista asioista sitte. Minua hävetti ja karmi, ja kaduin että olin sinne mennytkään.“

„Eikä tarvitsekaan juosta kylässä.“

„En ole kylänjuoksija, sen tekin tiedätte, vaan puhun nyt siitä kerrasta, jolloin kävin ne kolme ruplaa teille vaihtamassa, kun tarvitsitte pieniä Heikin Jussin kanssa.“

„Vai niin. Mutta etpäs sinä silloin siitä mitään virkannut.“

„En viitsinyt. Ja minä luotin teidän sanaanne, kun mennyt syksynä minulle niin varmasti lupasitte nuo salakaupat jättää, jotka vievät meidät kaikki perikatoon. Mutta te pitkitätte vaan yhä, kunnes kerran

nuoranpää tulee täyteen.“

„Poika!“ sanoi äiti varoittaen.

„Anna hänen haukkua.“

„En minä hauku, isä, tuntonne sanoo sen kyllä, mutta mieleni on karvas, enkä voi puhua toisin. Eipä tässä näy hyvät puheet auttavankaan.“

„Kauniisti sinä muistat neljännen käskyn.“

„En ole sitä unhottanut. Muistan kyllä, että se käskkee kunnioittamaan isää ja äitiä. Mutta jos teilläkin . . . mutta . . . olisiko teidän isänne voinut vaatia kunnioitusta teiltä, jos hän itse olisi pitänyt liittoa varkaitten kanssa?“

„Suu kiinni kohta, ärmätti, tiedät kyllä ettei minulla ole ollutkaan isää, jonka vuoksi olisin voinut ylpeillä.“

„Mutta minä tarkoitankin, että jos teilläkin olisi ollut isä ja hän olisi pitänyt — — —.“

„Ei sanaakaan enää, taikka — —.“

Palokorpi sai nyt tässä mieluisen tekosyyyn oikeen suuttua ja katkaista puheen pojaltaan, ottaakseen itse viimeisen sanan.

Hän meni istumaan pöydän taakse, jolla perunavati jo hetkisen oli höyryynyt leipäkorin, silakkapur-

telon, piimähaarikan ja puulautasien ympäröimänä.

„Noh, eikö nyt ruoka kelpaa muille“, sanoi hän vähän ivallisesti, „vai ravitseeko saarna ruumiinkin? Vahinko, kun en tuota „pretikanttia“ ole kustantanut papiksi, kun hyvät lahjat ovat menneet hukkaan.“

Kukaan ei vastannut, vaan menivät hiljaksensa pöydän tykö, Anna ensimmäisenä, sitte äiti ja viimeksi Juuso. Syödessä ei enää jatkettu puhetta tuosta arasta aineesta, eikä juuri muustakaan haastettu, lukuunottamatta niitä harvoja sanoja, joita äiti virkkoi talouden toimista.

II.

Palokorpi oli vähänlanta torppa eräässä Länsi-Suomen pohjoisimpia seurakuntia ja oli senlisäksi uutisasutus. Siinä oli ennen ollut vahva havumetsä, mutta kulovalkea oli sen hävittänyt, mikä asutuksen nimestäkin käy ilmi. Nyt kasvoi siinä tiheätä, nuorta lehtimetsää, niinkuin usein tapahtuu, että tuuli kylvää palomaan tuhkaan lehtimetsän siemeniä.

Parikymmentä vuotta sitten oli Leenan Risto, mikä siihen aikaan palveli renkinä Männistössä, takerunut rakkauden pauloihin karjakon kanssa siellä ja Sanna, karjakko, ei myöskään ollut hänelle vastahakoinen, jonkatähden naiminen tapahtui pyhänmiesten aikana. Männistöltä sai Risto torpanmaan, osti Kujalasta vanhan tuvan ja siirsi sen talkoolla tiluksilensa. Ja kun sattui olemaan pitkältä kaunista syksyä, sai hän tuvan vielä seuraavaksi jouluksi asuttavaan kuntoon, tietysti entistä ehompana. Ja ohimennen sanoaksemme, heitä oli siinä asumassa jo ensi vappuna kolme, sillä Juusokin oli jo siksi „löydetty saunan kiukaan takaa“, vanhempien ratoksi. Risto oli ravakka työmies ja Sanna uuttera ihminen; sentähden olikin heillä pian peltoa raivattuna huoneittensa ympärillä, joiden lukuun jo parin vuoden kuluessa kuului

tarpeelliset ulkokuoneetkin.

Nyt kertomuksemme aikana oli Palokorvessa vahva vetäjäkin tallissa, miksi navetanporstua oli laitettu. Navetassa oli hyvä lehmä ja toisvuotinen härkämulli, mikä oli aiottu teurastettavaksi, niinikään vasikka kasvamassa toisen vuoden varaksi sekä kymmenkunta lammasta. Vaikka ei torppa kokonaan perhettä elättänytkään, niin kun talvi ja keli tuli, etsittiin ajoa kylistä ja siten ansaittiin leivän lisää, kun särvin kumminkin oli kotoa. Että perunat, mallakset, ryynikset ja herneet saatiin kotopelloista, tuskin tarvinnee mainita.

Tämmöinen oli siis pienen kertomuksemme päähenkilön, Juuson, koto.

Ettei Juusolla ollut halua palvelukseen, vaikka hän sitä isälleen kerskasikin, sen kautta voittaakseen hänet oikean asian puolelle, olemme huomanneet, sillä koto oli hänelle rakas ja ainoana poikana oli hänellä myöskin toivo saada torppa isänsä jälkeen omakseen. Mutta hänellä oli vielä erityinenkin syy, joka jo mainittujen kanssa yhdessä esti häntä kotoa jättämästä.

Kaksi vuotta sitte, kun Juuso oli käynyt rippikoulussa, oli hän ollut eräässä Kirkonkylän sivulla sijait-

sevassa mäkituvassa asuntoa. Se oli Katajisto. Jo silloin oli hän tuntenut ensi lemmen puhtaasti liekin syytyvän nuorena povessaan. Katri, tuon viattoman „tulen puhuja“, oli hilpeä kahdeksantoistavuotias tyttö, ei tosin mikään kaunotar, mutta kumminkin sangen miellyttävä impi. Eikä Juuso edes tietänyt, miten hän oli tullut katsoneeksi liian syvälle Katrin kirkkaisuun, vaaleansinisiin silmiin.

Katri, joka oli toista vuotta vanhempi kuin Juuso jo oli naimajässä oleva neito, kun Juuso vasta oli rippiluvun ikäinen nuorukainen, ei silloin vielä pojan tunteita huomannut. Ja siitä syystä olikin hän niin vapaasti vallaton, juoksi iltasin leskistä, oli kolkkosilla j. n. e. nuorempien siskojensa kanssa, joita oli kolme, ja silloin oli tietysti Juuso myöskin joukossa. Ja koontuivatpa naapuristakin nuoret sekä siellä asuvat rippikoululapsetkin.

Oliko se syynä että Juuso oli pitempi ja soveakas-
vuisempi sekä nopeampi juoksemaan kuin toiset leikkisillä olevat rippikoulukumppaninsa vai sekö että hän Katrille oli tutumpi, vai löytyikö ehkä siihen joku muu vielä tuntematon syy tai kaikki yhteensä, sitä ei Katri miettinyt, mutta hän juoksi aina mieluisemmin

Juuson kanssa kuin muiden. Ja saattoi hän myöskin olla varma siitä, että leskisillä hänenkin joskus juostessa Juuson perässä hän kyllä sai hänet kiinni, mutta kun kerran olivat parina, oli heitä mahdoton eroittaa, sillä olipa Juuso silloin kuin lennossa. Mutta tämän otaksui Katri tapahtuvan siitä syystä, että hänkin eittämättä tytöistä kaikista otti juoksemisessa voiton.

Jälkeen tämän ajan näki Juuso Katrin ainoastaan kirkossa, mutta se tapahtui tavallista useammin. Eikä Katrikaan voinut olla sitä huomaamatta, että tuo nuorukainen, joka päivä päivältä tuli yhä soreammaksi ja kauniimmaksi, etsi häntä silmillään. Sillä kun Katri käänsi silmänsä tuonne metsäkulman penkkeihin päin, voi hän aina olla vakuutettu siitä että Juuson katse — jos hän siellä istui — oli häneen kiintynyt. Nuorten silmät silloin yhtyivät silmänräpäykseksi ja kääntyivät heti pois, taaskin hetken kuluttua saman pikaisen vierailun uudistaakseen.

Mutta nyt oli kesällä ollut Männistössä häät. Männistön Heikki oli kirkonkylästä tuonut Jaakkolan Miinan vaimokseen. Ja silloin oli Katrikin, joka palveli Jaakkolassa, sekä muutoinkin oli Miinan hyvä tuttava, kutsuttu Männistöön morsiamen saattojoukkoa li-

säämään. Morsiamen kotona oli häät alotettu, tanssittu vuorokauden ja sitte muutettu sulhasen kotiin, jossa häitä jatkettiin pari päivää. Ne olivat noita entisaajan niin kutsutuita kahdenvuorokauden häitä — vuorokausi kumpaisessakin häätalossa —, mutta niitä pitkitettiin niin, että toisessa häätalossa väliin meni kolmattakin vuorokautta, kun vieraitten kestitys ja tanssi esti pitkämatkaisia vieraita ajoissa lähtemästä ja yötä vastaan — toisen päivän illalla — ei sopinut lähteä pois. Sillä olisi ollut häpeäksi häiden pitäjille, jos vieraat jo toisen päivän aamuna olisivat lähteneet matkoihinsa, ja häpeäksi tuo olisi ollut vieraillekin.

Juusokin vanhempainsa kanssa oli häissä, sillä ne olivat oman talon tulevan isännän häät, joita vietettiin, ja yleensä on ollut entisaikoina maassamme tavallista, että alustalaiset kutsuttiin. Sitäpaitsi oli hän edeskäypänä, mikä häämiehellä oli kuin jonakuna arvoasteena, aivan kuin nuodemiehenäkin oleminen.

Häyönä oli Juusollakin aikaa tanssia, sillä toiset edeskäyvät kuljettivat silloin ympäri oluthaarikkoa — iso kaksikorvainen, monivöinen puutuoppi, varustettu pohjalla useinkin, joiden välissä lyijykuula rapsi ja väliin kaksikin, juojan tuoppia kallistaessa.

Juuso pyöritti nyt Katria purpurissa. Tämän pitkän, vanhanaikaisen, mielivaltaisesti jatkuvan tanssin väliajoilla istuivat he penkillä jutellen, kunnes taaskin tuli vuoro mennä lennättää. Silloin avasi Juuso sydämensä Katrille ja sai häneltä vastauksen. Toiset parit, jotka seisoivat heidän edessään, eivät tietäneet mitään siitä että Juusolla ja Katrilla oli kysymyksessä koko tulevaisuutensa. Lupaus oli pyydetty ja annettu ja side solmittu.

Juuso tiesi saavansa kototorpan, sillä se oli lapsillekin kirjoitettu, ja sanoi sen Katrille. Ja koska ei Palokorpi ollut varsin kaukana Männistöstä, pyysi hän äitinsä viemään Katrin kanssaan kotio yöksi. Samalla ilmoitti hän äidilleen, jolle ei hänellä ollutkaan mitään salaisuuksia, että Katri tulisi „kodonkatsojaisille“. „Joko nyt?“ oli äiti hymyillen sanonut.

„Jo, äiti“, vastasi poika, mutta en minä häntä ennen tuo kotio, kuin olen täysi-ikäiseksi tullut.

Katrikin tunsi itsensä tyytyväiseksi Juuson kotoon, mikä sijaitsi vaaleanviheriän, nuoren koivikon siimeksessä peltosarkojen ympäröimänä, sillä olipa se paljoakin parempi kuin hänen oma pieni kotonsa tuolla katajapensaiden verhoamassa kivikkömaes-

sä. Ja kun lisäksi hän rakasti Juusoa. Hänestä tuntui kuin kasteesta ilta-auringon viime säteissä kimalteleva, vienossa tuulessa tuutien suhiseva, vähäinen ruisvainiokin tien vieressä olisi kumarrellen kuiskinut hänelle: terve tuloa, terve tuloa!

Aikaisin aamulla, kun isä tuli kotio hetken levätäksseen ja oli häätuulella, puhui äiti hänellekin asian, sillä hän katsoi sen parhaaksi, että isäkin heti asian tietäisi, voisipa muuten kiukustua.

„Hm, olisin ma suonut sillä vähän enempi olevan“, sanoi silloin isä, „mutta se on hänen oma asiansa, Juuson, itselleen hän naipi, naikoon siis kenenkä hän tahtoo, onpa se näökäs ihminen. Ei se niin kaunis ole kuin sinä olit, mutta eihän se muotoakaan puutu. Ja kun hän kelpaa Juusolle, niin kyllä hän minullekin saa kelvata, mutta ylemmäksi minä poikana olisin yrittänyt.“

Ja kun Katri vähän jälkeen tämän puhelun tuli porstuakamarista tupaan, sanoi Palokorpi hymyillen:

„Kah, onko meillä miniöitäkin täällä?“

Katri punehtui ja hymyili samalla, mutta vastasi vaan „hyvähuomenella.“

„Kyllä minun puolestani saat tulla“, jatkoi isäntä,

„Juuso saa naida mistä hän tahtoo. Ota sinä vaan poika, jos saat sen, kyllä minä sen sanon, että ei niitä semmoisia poikia taajassa ole. Se näöntää jo minunkin työssä, vaikka on vasta kahdennellakymmenellä, enkä minäkään ole vielä kuin vähän päälle neljäkymmenen, mies parhaillani. Yhtä vanhat olemme äidin kanssa, vaikka hän on niin rypistynyt jo. Ota sinä poika vaan, et kadu suinkaan.“

Tämän silmäyksen takaisin ajassa tehtyämme käsitämme, miksi ei Juuso halunnut mennä pois kotoa palvelukseen.

III.

Koko yön oli rankasti satanut ja sataa solotti vielä päivän sarastaessakin.

Palokorvessa oli mieliala vieläkin synkkä iltaisen kinan jälkeen isän ja pojan välillä.

Äiti oli kyyryissänsä takan edessä ja sytytteli ääneti tulta kekäleihin ja oksakapuloihin sekä asetteli pataa haahloon ja vettä siihen, liikkuen verkalleen ja väsyneen näköisesti.

Juuso käyskeli vaiteliaana ja synkän näköisenä lattialla, ikäänkuin jotakin epämääräistä pahaa vaanien. Katseli takkavalkean loistaessa kimpiäkin katossa laudoilla ortten päällä, miettien pitäisikö ottaman alas niitä. Ei tänään kumminkaan halkometsään menoa tulisi ja jotakin sitä pitäisi tekemän. Mutta ei ottanutkaan niitä alas, katseli vaan ja siirteli vähän kädellään, mutta ei tuntunut olevan oikeen halua mihinkään ruveta. Kävi taaskin peräakkunalle ja kurkisti ulos. Jo se päivä vähän sarasti idässä, mutta ei sinne vielä mitään eroittanut mustanharmaaseen ilmaan.

Anna oli mennyt navettoon lehmälle vähän heiniä ja lampaille lehtiä heittämään.

Palokorpi itse makasi vielä vuoteessaan ja mie-

tiskeli olisiko noissa puheissa jotain perää mitä poika puhui illalla, epäiltiinkö heitä. Ei sen pojan pitäisi harhanäköjä näkemän, kai siinä taisi perää olla. Ja mikä johdattikaan Sipin taaskin tänne viinoineen, ajatteli hän, kun olin jo päättänytkin, etten auttaisi häntä enää. Pääni on vaan nyt kipeä ja kohmelo, se siitä hyvää, tarvitsisi jo toista, yhden ainoan „pienen“ vaan. Perhanan säkki. Jos nyt tämän kerran sentään vielä menisi hyvin läpitse, niin en tekisi sitä koskaan enää. Hm, niinhän minä viimeinkin sanoin itselleni ja olen jo ennenkin sanonut ja lupasinhan minä Juusollekin, josta tuo nyt pitääkin kiinni, ja yhtäkaikki —. Se on se viina. Mutta nyt se on viimeinen kerta, tämä. Pitää nousta tästä ja koettaa saada tuo säkki parempaan korjuun, tarvitsisi viedä se lehtilatoon saakka, mutta kun sekin on niin tukittu. Noh, kai sen auki saa, mutta ei viitsisi niin vähän ajan tähden, kun hän lupasi sen niin pian tulla ottamaan. Pahuus, kuinka siellä sataakin. Kai se riihiladossakin sentään säilyy olkien alla. Ja kun lato on lukotonnakin, niin sen on voinut sinne pistää ken hyvänsä. Kadun, kun en heti vienyt sitä sinne, mutta kun sitä ryypiskeltiin ja kun satoi niin kovin. Kah, kun kaataa päästäni, kuin viemistäisi, oi-

kea pohmelo. Olisi nyt Sipi täällä, että saisin kiristää siltä päänparannusta vähän, pakostakin olisi antaminen.

Hän oli näissä mietteissään jo noussut ylös vuoteeltaan ja puki ensi vaatekappaleita ylleen.

Anna tempasi samassa oven auki ja tuli huohottaen sisään.

„Herroja tulee“, huusi hän.

„Oi Jumala meitä auttakoon!“ valitti äiti.

„Herroja“, huudahti isä, „missä? Mistä sinä tiedät mitä ne olivat, puhu pian?“

Juuso ei sanonut sanaakaan, seiso i vaan ja tuijotti heihin.

„Kun olin navetossa, kuulin mielestäni ratasten kolinaa, mutta kun se loppui tuolla pikkuniityn kohdalla, niin minä ajattelin: mikä siellä nyt pysähti, onko se Kettula taaskin kulussa? Ja lähdin juoksemaan pitkin pellonsarkaa suoraan ja läpi pensaikon polkua myöten sinne. Silloin näin heidät, mutta eivät he minua nähneet; minä en lähtenyt ulos pensaikosta, ja sitte palasin takaisin sanomaan.“

„Missä ne näit“, kysyi isä, „ja montako niitä oli?“

„Noh, siellä vasta uuden pellon alipäässä ne tu-

livat ja puhuivat hiljaa keskenänsä, neljä taikka viisi, en minä niin tarkoin kerinnyt katsomaan ja yksi oli pitkässä päällistakissa, sateenvarjo ylhäällä, iso mies.“

„Nimismies“, sanoi Juuso.

„Pian ulos säkki ja riihilatoon olkien alle“, huudahti Palokorpi ja juoksi kellarinluukun tykö, jonka hän kiskasi auki, „avaa, äiti, akkuna raolleen jo.“

„Mahdotonta, isä“, huudahti Juuso, „ette ehdi sen kanssa mihinkään, ne kerkeävät ennen tänne, minä tiedän teidän juoksemiseen kyllä.“

„Vaiti!“

Hän ryöpsähti alas, tempasi raskaan säkin, heitti sen ylös, oli itse heti perässä ja paiskasi luukun kiinni. Sitte nosti hän säkin avatulle akkunalle, mikä katsoi metsän puolelle peltoon, ja pudotti sen alas.

Juuso laski kätensä hänen käsivarrelleen pidätäten häntä, kun hän juuri oli aikeissa hypätä ulos.

„Silmänräpäys, isä“, sanoi hän äänellä, joka värisi ahdistuksesta, „onko tämä nyt viimeinen kerta?“

„On, poikani!“ sanoi isä äänellä, jonka todellista aikomusta ei voinut epäillä. „Kävi nyt miten hyvänsä.“

Hän astui vastatessaan jo toisella jalallaan penkil-

le.

„Te hengästyitte ja olette paljon kankeampi ja ras-
kaampi juoksemaan kuin minä.“

Hänen äänensä oli tukehtumaisillaan, häntä hir-
vitti semmoiseen vaaraan antautuakseen. Häinkö juok-
sisi varastettu tavara selässä sitä kätkemään? Mutta
isä — se oli varsin mahdotonta, hän saataisiin heti
kiinni, hänestä ei ollut koskaan ollut juoksemaan.

„Jääkää tänne“, jatkoi Juuso, „miesten kanssa pu-
humaan, te osaatte tehdä sen paremmin kuin minä ja
minä juoksen sukkelammin.“

Isä siirtyi vastaamatta vähän syrjään.

„Ei, Jumalan tähden, Juuso“, huusi äiti kuin kuo-
lon tuskassa, „oma poikani, älä mene! Minä sanon, ei
minua siitä tapeta, että otin sen vastaan eilen, teidän
tietämättänne ja omistan.“

„Ei, äiti rukka, ei ikinä!“

„Vaiti, vaimo, ei sanaakaan!“

Juuso astui penkille.

„Juuso, Juuso, anna maata siinä!“ Äiti otti häneen
kiinni lujasti. „Tottele minua, äitiäsi!“

Poika katsoi melkein hurjasti äitiin, mutta oli kui-
tenkin kahden vaiheilla vielä vähän aikaa.

„Päivä tulee heti“, sanoi hän, „ja se nähdään tuossa.“

„Soisitko, että hän näkisi oman isänsä — paalussa? Käsittäähän sen jokainen, että se on akkunasta ulos heitetty, miten se tähän akkunalle muuten olisi tullut? Linnutko sen noukassaan tuohon kylvettyyn ruispeltoon olisivat tuoneet, jossa ei yhtään jälkeäkään ole. Pois tieltä, minä menen itse, aika kuluu suotta jahkiessa.“

Hän aikoi taaskin astua akkunalle. Samalla katsoi hän vihaisesti ja soimaavasti vaimoonsa. Tämä päästi pojan käsivarren.

Poika ei kuunnellut enää eikä epäröinytkään, isän sanat pöyristivät häntä. Hän lykkäsi pois isän tieltään, hyppäsi ulos akkunasta ja nosti säkin olalleen.

„Mene pitkin seinää tästä ja aitan takaa yli aidan, niin pääset metsän varjoon.“

Isä puhui hiljaa ulos akkunasta.

Juuso ei vastannut, vaan lähti juoksemaan isän osoittamaan suuntaan.

Tämä sulki ikkunan, meni sitten ja otti nopeasti tupakkansa ja piippunsa lautaselta sänkynsä läheltä, pani piippuun ja heittäytyi kyljelleen vuoteellaan.

„Anna, tuo sukkelasti minulle hiili“, sanoi hän.

Tyttö juoksi hiili hyppysissä hänen luokseen.

Äiti seiso i pöydän tykönä perällä, siten että hänen sopi pihanpuoleisen ikkunan pielestä nähdä ulos tielle.

„Mitä ne viipyvät niin kauvan? Näkyykö siellä ketään?“

„Ei vielä.“

„Mitä tytön pakinoista, taisi olla joitakin hulivilejä näin mikonmuuton aikana kulussa, oltu ehkä Haavistossa yötä.“

„Vaiti! Nyt tullaan.“

Onko montakin?“

„Kolme.“

„Kolme, tyttö sanoi neljä, viisi.“

„Niin olikin“, sanoi Anna, joka siivosi takan etua.

„Missä toiset sitte olisivat?“

Vaimo vapisi, mutta ei vastannut.

„Tunnetkos ketään?“

„Kyllä tuo on vallesmanni, joka vään telee noin vahvoissa. Ja voi Jumala siunatkoon, mutta eikö vaan tuo ole Susikeidas, joka käy rinnalla?“

„Vanginkuljettaja — niin kaiketi.“

„Ja sitte on Suvannon Mooses, minä luulen, tuo kolmas, riski mies se on; on niin hämy vielä, ettei niitä tunne oikeen.“

„Tule pois siitä nyt takan puoleen istumaan ja työlle molemmin. Heitä kapuloita tuleen ensin, Anna, että näkee paremmin. Ja muistakaa nyt, ettette tiedä mitään.“

Heti istuivatkin naiset ihan kuin teatterissa näytöksen vaihtuessa, äiti rukillaan ja tytär karstaten, sitenkuin ensin oli heittänyt kapuloita tuleen.

Miehet tulivat jo pihamaata pitkin, astuivat ylös porrasta etehiseen ja siitä sisään tupaan sekä tervehtivät hyvänhuomenen.

Vaimo nousi ylös ja niiasi, samoin Anna.

„Jumal’ antakoon“, vastasi Palokorpi ja nousi myöskin vitkalleen sängynlaidalle istumaan. „Siellä on paha ilma nyt“, lisäsi hän hyvin luonnollisella äänellä ja haukotteli samalla.

„On, paha on ilma ja keli huono kulkea“, vastasi nimismies, „mutta virka vaatii.“

„Painakaa puuta, vieraat.“

„Ei meillä ole aikaa, me etsimme varastettua tavaraa ja täytyy senvuoksi heti ryhtyä toimeen. Tai ehkä-

pä suosista itse ilmoitatte, jos teille jotakin semmoista tavaraa on illalla tuotu säkissä, niin ei meidän tarvitse kääntää huonettanne ylösalaisin.“

„Varastettua tavaraa! Mistä varastettu on taaskin?“

„No noh, vastatkaa te vaan, älkää kyselkö. Minulla on varma tieto siitä, että Ketola on kantanut tänne päin ison säkin, jossa on ollut jotakin muuta tavaraa kuin viljaa. Ja minulle on tullut ilmoitus etäämpää, sieltä mistä on varastettu, enkä tarvitse siitä sen enempää tiliä tehdä teille.“

„Niin noh, en minä kiellä etsimästä.“

Kuluu siinäkin hetki, ajatteli hän, kun tyhjää etsitään, eivät ne kovin tyyni joka soppea ison säkin tähden nuuski, jos jotakin vanhaa pienempää olisi joskus sattunut tallelle jäämään.

Sillävälin oli Juuso aitan takana, laskettuaan säkin seiväsparin varaan aidalle ja ylitse hypättyään, saanut sen taaskin siitä olalleen ja lähtenyt juoksemaan viidakoista polkua pitkin riittä kohti, mikä sijaitsi vähän matkan päässä torpan takana.

„Mikä tuossa. . . ihminenkö?“ Hän pysähti vähän. Ei, se oli vaan katajapensas, olipa hän sen ennen-

kin siinä nähnyt. „Ja ken oudompi tätä oikopolkua tietäisikään, kun vielä olisi ollut tälle tuleminen läpi pihan“, sanoi hän itsekseen. — Siinä oli oikealla eli metsän puolella rotko ja pelto vasemmalla. Ajotie kulki toiselta puolelta saman tonttipellon. — Hän juoksi pari askelta, mutta pysähtyi taaskin. „Jätänkö tähän“, kuiskasivat hänen huulensa, „että löytävät, niin se tulee omistajalleen?“ Hän mietti hiukkasen. „Ei, ei, näkyväthän minun jälkeni, jotka vievät tupaan, ainoat jäljet tässä. Silloin tulisi isä kumminkin — ja ehkäpä äiti-raukkakin — — Jumala varjelkoon!“ Hän juoksi edelleen. Raskas se oli tuo säkki, painoi kuin painajainen, kuin synti, ajatteli hän itse. Sateen loiskuna esti askelten etäämmäksi kuulumisen eikä pieksusaapas kolahdellut pehmeässä, mätteisessä maassa. Jo oli hän riihen luona. „Kuuluiko askelia missään?“ Hän pysähtyi taaskin hiukan ja veti hiljaa henkeään, sydämmensä löi itse mielestään kuuluvasti juoksemisesta raskaan taakan alla ja pelosta, hän kuunteli. „Ei, ei mitään“, hän veti huokeammin henkeään, se oli vaan pelon kuvittelua, ajatteli hän ja astui taaskin eteenpäin.

Siinä riippui röydän alla orsiaidalla perunanvar-

sia kuivumassa hauteiksi nautaelukoille, oli pahnäläjiä ja yhtä ja toista rehua kasoissa, joita oli koottu katosalle, eikä senvuoksi voinut tarkasti nähdä, miten selvä tuo röydäanalusta oli, mutta mennä sitä täytyi.

Nyt oli hän jo röydän alla. Hiki tippui hänen otsaltaan astuessaan siitä muutaman jälellä olevan askeleen. Vihdoin pysähtyi hän ladon oven eteen ja laski toisen kätensä ovensalvan päälle avatakseen oven.

Samassa huojenee taakka hänen selässään. Nostaako sitä joku? Hän säikähtää, kääntyy äkkiä ympäri ja — kaksi tanakkaa miestä seisoo hänen edessään, toinen kädellään kannattaen säkkiä hänen selässään.

Hän päästi irti siitä, se putosi mötkähti maahan.

Samalla toinen miehistä paljasti takkinsa alta läkkilyhdyn ja nosti sitä ylöspäin. Molemmat miehet nauraen katsoivat häneen.

Juuso värisi. Äkkiä nousi hävyn puna hänen otsalleen ja punaei koko hänen kasvonsa, mutta samassa palasi kaikki veri sydämmeen ja hän kalveni kuin palttina. Kylmät väreet kävivät selkäpiitä alas. Juuso horjahti ja oli vähällä kaatua. Hän tarttui kädellään riihenoven salpaan ja nojasi seinään päin. Sielussaan tunsu hän ääretöntä haikeutta, oli kuin olisi se huuta-

nut: nyt olet onnettomista onnettomin, nyt on kaikki elämäsi hukassa. — Hän muisti Katrin — äidin — isänkin, ja tällöin nousi soimaava ajatus, joka sanoi: jos ei minullakaan olisi ollut isää, niin en nyt olisi tässä — oi, kun ei olisi ollutkaan isää —. Hän ei liikahtanut paikaltaan, ei puhunutkaan, seiso i vaan ja tuijotti melkein kauhistuneena heihin. Sitten painoi hän päänsä alas.

„Kyllä tämä nyt on vähän huono kohta sinulle, poika“, sanoi se miehistä, joka lyhtyä piti ja jonka Juuso tuns i Vatajan Konstuksi, noin kolmenkymmenen vuoden vanha mies, „mutta rohkaise nyt mielesi, kun kerran olet tämmöisiin vehkeisiin antautunut ja kestä kuin mies.“

„Niin, miehen pitää se kestämän, minkä hän selkäänsä ottaa“, sanoi se, joka säkkiin oli tarttunut ja joka oli nimismiehen renki Matti, keski-ikäinen mies.

Juuso ei vastannut, kohotti vain päätään ja katsoi heihin. Se oli katkera, haavoittunut, toivoton katse, elämään källästyneen ihmisen eikä suinkaan elämänsä alussa ja toiveittensa täyttymistä odottavan nuorukaisen.

„Lepää nyt vähän ja puhalla keuhkoistasi“, ko-

mensi Matti, „kun niin juoksit tuon peevelin säkin kanssa. Mitä sitä niin tarvitsi juosta, ei suinkaan riikki jänikseksi ole. Näet nyt itse, ettei juoksemisella sen pitemmälle potkita tässä maailmassa. Ei kunnan mies turhia juoksentele kuin kulkukoira.“

Matti kumartui alas, koetteli säkkiä, tunnusteli kädellään päältäpäin sen sisältöä, mutta se oli niin lujaa tukittu, ettei voinut saada selkoa muuta kuin että se sisälsi vaatetavaraa.

„Kas niin“, sanoi hän, oikaisten itsensä suoraksi, „jos jo olet levähtänyt tarpeeksi, niin käydään nyt sitten sisään kuulemaan mitä vallesmanni sanoo tästä. Ei tässä auta kauvan siekailla. Mutta sen minä sinulle sanon, että älä kiertele vastauksissasi, vaan vastaa heti suoraan joka kysymykseen ja tunnusta selvästi, niin pääset paljon huokeammalla ja pikemmin asiasta vapaaksi. Mutta jos alat vinkkuroimaan, niin sinut paha perii. Minä olen toistakymmentä vuotta vallesmannilla palvellut, kyllä minä asiat tiedän.“

Nytkään ei Juuso vastannut. Mitä hän olisi vastanutkaan?

Matti kumartui alas taaskin ja nosti säkin olalleen. „Raskas tämä onkin, kyllä tässä taitaa olla monen

ruplan etu“, sanoi hän. „Ota sinä, Konstu, Juuson käsivarteen kiinni ja menkää edellä, minä tulen säkin kanssa perässä.“

Konstu puhalsi tulen sammuksiin lyhdystä, jota ei enää tarvittu, sillä oli jo melkein selvä päivä ulkona, kun tultiin röytäkatoksen alta, jossa perunanvarret vielä edelleen tekivät hämärän. Hän otti Juusoa käsivarteen niinkuin Matti käski, ja niin lähdettiin tuoppa kohti astumaan.

Niin, Juuso oli nyt vanki. Tuo käden kosketus häneen jo riisti häneltä vapaan ihmisen oikeudet, hän tiesi, tunsu sen hyvin. Hän melkein hoiperteli käydessään taluttajansa rinnalla. Oli kuin olisi hän tuntenut lamautusta polvissaan ja raukeamista koko ruumiissaan. Hän oli ikäänkuin olisi hän nähnyt hirveää unta, ja kuitenkin, mikä kamala todellisuus, kuinka kipeästi häneen koski. — Ja olihan tämä kaikki vasta *alkua*.

IV.

Tuvasta, perunakuopasta sen alla ja porstuakamari-
rista oli jo etsitty, jopa ullakossakin käyty. Kun etsittä-
vä esine oli kookas, kävi etsiminen joutuin, sillä ni-
mismies otaksui, että säkkiä ei ollut vielä tyhjennetty.
Kaikki kasat nurkissa mullistettiin ja kopat kaadettiin
ylösalaisin. Nyt oltiin karjaladossa vastapäätä navet-
toa, pihan toisella puolella.

Nimismies itse seiso i pihalla sateenvarjon suoja-
sa, jota hän piti ylitsensä, vartioiden tupaa, samalla
kun hän johti etsimistä.

Levottomia olivat tuvassa olijat ja puhuivat hiljaa
kuiskien keskenänsä. Miten Juuson kävisi, se seikka
heitä piti jännityksessä.

„Ota sinä, Anna, silakkapurtelo“, sanoi isä, „ja me-
ne aittaan ja pane siihen silakoita lisää ja katso sa-
malla eikö jo missään päin Juusoa näy, mutta älä pal-
joa kurkistele ympärillesi. Ja jätä avain suulle, että
ne pääsevät sinnekin, etteivät tarvitse tulla sitä hake-
maan.“

Anna otti avaimen naualta ja kalapurtelon pöy-
dältä sekä lähti nopeasti menemään. Mutta pian tuli
hän juosten takaisin, että silakat purtelossa hyppeli-
vät.

„Juusoa tuodaan“, sanoi hän puolikovaa, hätäisesti ja peljästyneen näköisenä, „ja — säkkiä.“

„Tuodaan!“ sanoi isä samalla.

„Niin, toinen mies taluttaa Juusoa, Vatajan Konstu se on, ja toinen kantaa säkkiä perässä.“

„Voi minun poikani, minun onneton poikani“, vaikeeroitsi nyyhkyttäin äiti hiljaa, „minun oma syytön Juuso-raukkani.“

„Voi toki, kun en mennyt itse“, sanoi Palokorpi ja raappien molemmin käsin tukkaansa lähti hän kävelemään ovea kohti. „Jos menen ja sanon vallesmanille oikeen —.“

„Äiti“, sanoi Anna itku kurkussa, „viedäätkö isäkin? Mihinkä me sitte joudumme?“

„En minä tiedä, älä minulta kysy, lapsi parka.“

„Sinä puhut järkeä, tyttö“, sanoi isä, „ei isää viedä. Kun nyt kerran on onnettomuus tapahtunut, niin se on tapahtunut, mutta ei se siitä parane eikä vähene, vaikka minäkin tuonne vietäisiin, ja kotona tarvitaan mies, muuten on hukka paatissa.“

Hänelle ei tullut mieleenkään, että Juuso hänet asiaan sekoittaisi, tunsihan hän poikansa. Hän palasi jakkaralle istumaan.

„Ahhaa“, huudahti nimismies kovaa pihalla, „täällä tullaan jo. Tulkaa pois jo miehet sieltä ladosta, ei tarvitse enää etsiä; säkki tulee täällä jo, vaikka se näkyy vaihtaneen jalkoja“. Hän naurahti ja astui tulijoita vastaan.

„Mistä se säkki löytyi?“ kysyi hän Matilta.

„Me kiersimme tuolta mäen takaa, niinkuin puhe oli, Konstun kanssa siihen tykö vartoomaan, kunnes saisimme käskyjä — jos pitäisi etäämmäksi mennä — ja pääsimme juuri röydän alle sateen suojaan, kun kuulimme jonkun juosten lähenevän. Pistäysimme vähän piiloon, Konstu sytytti lyhdyn takkinsa alla, ja silloin toi poika meille tämän makkaran kouriimme. Ei se sen kummempi juttu ole.“

„Ha ha ha! Sinä siis juoksit paremmin kätkeäksesi sen.“

„Niin“, vastasi Juuso hiljaa.

„Kanna säkki tupaan, Matti. Susikeidas menee tuomaan kahleet, ja tulkaa te toiset sisään.“

Susikeidas lähti menemään alas tietä ratasten tykö.

Nimismies meni itse edellä tupaan ja toiset seurasivat häntä. Hän kävi perälle, laski lakkinsa ja salk-

kunsa pöydälle ja istuutui tuolille sen ääreen.

„Avaa säkki“, käski hän.

Matti avasi säkin ja sen sisällyks tarkastettiin. Siinä oli tuhansiin kurttuihin sullottuna kaikenmoisia hyviä vaatteita, miesten ja naisten, sekä kankaita ja isoja silkkihuiveja ynnä paljon muuta, jotka kaikki nimismies erikseen kirjoitti kirjaan.

„Nämä eivät ole kaikki yhdestä paikasta“, sanoi hän katsoen paperiin, jonka hän oli ottanut salkustaan, „ja toiseksi, tästä puuttuu vähän.“

„Vastaa nyt suoraan“, sanoi hän Juusoon kääntyen, joka seiso i uunin puolessa Konstun rinnalla, „mistä tämä tavara on kotoisin.“

„En minä tiedä“, vastasi tämä.

„Et tiedä“, nimismies naurahti, „kyllä sinä tietämään opit. Missä loput ovat? Puuttuu yksi sinertävä miehen verkatakki, samanmoiset liivit ja harmaat sarkahousut? Sano heti, missä ne ovat.“

„Sitä en tiedä.“

Juuso pyyhkäsi hikeä, minkä tuska ajoi hänen kalvealle otsalleen.

„Hm“, murahti nimismies, „kylläpä siitä selko otetaan. Sinä olit joitakuuta päiviä sitte Sipi Ketolan kans-

sa kulussa, tunnusta vaan, se on paras keino tässä“, sanoi hän varmallalla virka-äänellä ja iski häneen terävän katseen.

„En koskaan“, vastasi Juuso matalalla, mutta varmallalla äänellä, joka ilmaisi syvää inhoa, ja väri vaihteli hänen kasvoillaan.

„Saadaan siitäkkin selko. Milloinka tulit tutuksi hänen kanssaan?“

„En ole hänen kanssaan tuttu.“

„Hyvin sinä jo osaatkin, mutta omaan etuusi katsoen olisi sinun parempi pysyä ihan totuudessa. Sano nyt suoraan, mistä sinä tämän säkin sait.“

„Sitä en voi sanoa.“

„Et suinkaan! Mistä nyt tulit sen kanssa?“

„En sitäkään voi sanoa“. Juuson ääni oli ahdistettu.

„Sinä et tahdo tunnusta enempää kuin sen, mikä tiedät mahdottomaksi kieltää, että nimittäin olet sen kätkijä. Jos et siis varastamassa ole ollutkaan, mikä seikka vasta tulee ilmi, niin olet kuitenkin tavattu kätkemässä ja sitä et voi kieltää.“

„Matti ja Vataja, tuliko hän täältä tuvasta tämän säkin kanssa?“

„Ei“, vastasi Matti, „hän tuli aitasta päin läpi metsän.“

„Avain oli täällä tuvassa.“

„Taisipa olla aitan alla, se on korkea, aitan alusta.“

„Oikein, paikalle osattu, Matti. Noh, hyvä sekin tieto, minkä nyt olemme saaneet, saadaanhan myöhemmin nähdä enemmän. Ketola ei meiltä pääse, vaan saadaan varmasti kiinni.“

„Näetkös“, hän kääntyi Juusoon, „äitisi istuu takankulmalla ja nyyhkyttää ja isäsi päätä painaa häpeä ja murhe sinun tähtesi. Kyllä tämä on surkea kohta vanhempien nähdä, kun ainoa poika lyödään rautoihin“. Hänen äänensä oli surullisen ankara.

Syvä, haikea huokaus, jonka koko katkeruuden ainoastaan vanhemmat käsittivät, tunkeusi vastaukseksi näihin sanoihin Juuson rinnasta.

Nimismiehen sanat, jotka olivat aiotut ainoastaan nuhteeksi pahantapaiselle pojalle, sisälsivät hänen itse sitä tietämättään niin purevaa ivaa, etteivät ne voineet olla viiltämättä syvästi asiallisten sydämmiin. Äiti istui kumaroissaan selin huoneeseen nyyhkien hiljaa ja isä istui kyynärpäät polvillaan tukien päätänsä käsillään.

„Pane tavarat takaisin säkkiin, Matti“, käski nimismies, „ja vie rattaille.“

„Ja te, Susikeidas“, sanoi hän miehelle, joka kantaen kahlekimppua kädessään juuri astui tupaan, „tehkääte virkanne toimitus!“ Tässä hän osoitti kädellään Juusoä lisäten, „sillä nyt olemme pian valmiit lähtemään. Tämä päivä alkoi hyvin, vaikka olikin niin paha ilma, ettei juuri olisi viitsinyt lähteä kotoa pimeässä kohkimaan.“

„Puetaan nyt sitte kruunun hopeoihin“, sanoi Susikeidas nauraen virnistäen.

Äänetön parkaus, jos sen siksi sopii nimittää, mikä kuului kuin tukahutettu nyyhkytys, tunkeusi Juuson huulilta ja vavahdus tuntui hänen ruumiissaan kylmän, kostean raudan koskettaessa hänen käsiranteensa.

„Jätä nyt hyvästi vanhempasi“, käski nimismies, „kyllä tämä sinulle nyt on pitempi ero kuin kentiesi edeltäpäin olet kuvitellut. Ja sitte lähdemme.“

Juuso liikahasti astuakseen äitinsä luo, mutta kahleitten kalina säärissä sai hänet taaskin vavahtamaan, jalat aivan kuin kielsivät apuaan. Kasvojen sävyt vääntyivät tuskasta, turhaan ponnisti hän mielen-

voimaansa pitääkseen niitä liikkumattomina.

Äiti, joka tähän asti oli istunut varsin sortuneena murheesta, nousi äkkiä ylös, pyyhkäsi kädellään kyyneleet silmistään, astui nopeasti poikansa luokse ja laski molemmat kätensä hänen kaulalleen. Hänen huulensa vapisivat, äänensä värisi ja kasvot kokonaisuudessaan puhuivat.

Juuso nosti hiljaa kätensä, ettei kilisevien kahleitten epäsointu häiritsevänä viiltäisi äiti-raukan sydäntä ja sulki hänet lujasti rintaansa vastaan.

Nimismies, joka seiso vieressä, seurasi vakavalla katseella tätä hyvästijättöä.

„Poikani, rakastettuni“, kuiski puolikovaa äiti, „en ole sinua ikänä ennen niin suuresti rakastanut kuin nyt, aina olen muistava sinua rukouksissani.“

„Kiitos, äiti!“

„Jumala, kaikkinäkevä tuomari, olkoon kanssasi, turvanasi. Hänen haltuunsa annan sinut. Usko minua: vaikka tämä nyt on näin pimeä ja pitkä, kolkko hetki elämässäsi, rakastaa Hän sinua kuitenkin.“

„En tiedä, äiti, en tiedä“, vastasi Juuso hiljaa ja kolkosti.

„Varmaan rakastaa Hän silloinkin kuin Hän lyöpi.

Oi, älä lankea epätoivoon, poikani!“

„Annetaan jäädä nyt, en voi, en voi. . . Sanokaa Katrille — ei, älkää sanoko mitään. — Hyvästi, äiti!“

Hän irroitti itsensä äidin syleilystä.

Nyt tuli isä. Hän vapisi. Hänellä oli tunne kuin olisi hän astunut tuomarinsa eteen. Hän ojensi kätensä.

„Juuso, Juuso“, sanoi hän tukehtuvalla äänellä, „voi sentään minua, kun en. . .“

„Ei mitään“, sanoi Juuso ottaen hänen kätensä ja lyhyesti puristaen sitä. „Se on myöhäistä nyt“, lisäsi hän melkein ankarasti. Hänen äänensä, katseensa ja käden liikahduksensa oli käskevä. „Hyvästi!“ Hän kääntyi pois.

„Olen minäkin jo jotakin nähnyt“, sanoi nimismies närkästyksellä ja kääntyen Susikeitaaseen, „mutta harvoin olen nähnyt noin kylmää ja tylyä nuorukais-
ta. Äiti jättää hänet Jumalan haltuun ja tuskin voi hän sitä päähän asti kuulla, ja kun isä tulee ja aikoo sanoa jonkun vakavan sanan, tukkii hän heti hänen suunsa. Kyllä te, Susikeidas, minun luullakseni saatte hänes-
tä vakinaisen vieraissa kävijän. Minä olen sen ennen-
kin nähnyt, että pahimmat rikolliset myöskin ovat ol-
leet pahimmat vanhempiensa ylönkatsojat. Eivätkä

vanhemmilleen kuuliaiset lapset vankiloihin joudutaan.“

Hän puki puhuessaan päällysviitan ylleen, jonka hän oli ottanut päältään, kun etsimään alkoivat.

Palokorpi kääntyi nimismiehen puhuessa äkkiä pois ja meni uunin lattialle. Hän puri hampaansa yhteen. Oi, kuinka tuo nimismies kiusasi häntä, jo siitä hankki tulla hulluksi.

Nimismies, joka pitkällä virkaurallaan oli oppinut näkemään niin paljon petosta ja teeskentelyä, mutta varsin vähän totuutta ja alttiiksi antamusta, ei huomannut hairahdustaan. Hän ei ollutkaan mikään ihmistuntija, vaan hän vainusi aina rikollisen syytteenalaisessa.

Nyt juoksi Anna punottavin silmin peräsängyn taakaa, missä hän oli ollut uutimien varjossa, ja itki äänensä.

Veli ja sisar syleilivät.

„Anna, tule pois jo“, sanoi samalla äiti, joka käsitti että tytön itkeminen lisäisi Juuson taakkaa.

Anna totteli äitiänsä, päästi veljensä, juoksi taaskin sängyn uutimien taakse ja tukki raitia suuhunsa, ettei itkua olisi kuulunut.

Ja sitte lähdettiin.

V.

Kahdeksan kuukautta oli jo kulunut siitä päivästä, jona Juuso vangittiin. Ketola oli, niinkuin nimismies edeltä vakuuttikin, heti saatu kiinni. Sitten olivat he yhdessä Juuson kanssa, vaikka tietysti eri rattailla, rätistelleet vuoroin käräjille ja taaskin vankilaan.

Ainoastaan kaksi kertaa oli Juuso kirjoittanut kotio. Ensi kerran kohta jälkeen varsinaisten syyskäräjien, mitkä pidettiin vielä samana syksynä marraskuulla, siis muutamia viikkoja jälkeen tuon murheitten alkupäivän. Silloin oli hän ainoastaan lyhyesti kertonut, että asia lykättiin tuonnemmaksi. Niinikään oli hän silloinkin kirjeesensä kirjoittanut: sanokaa Katrille että. . . mutta senjälkeen pyyhkinyt näiden sanojen yli. Että tuo nytkin puoliväliin jäänyt ja pyyhitty lause tarkoitti hänen syyttömyyttään, sen saattoi äiti kyllä käsittää, mutta äiti saisi tehdä sen itse, pyytämättä, sanoa omasta vapaasta tahdostaan. Hän ei voinut Katrinkaan edessä ruveta oman isänsä syyttäjäksi. Jos olisi itse paikalla, ei tiedä mitä tulisi sanotuksi, mutta kirjeessä, ei. . . Näin otaksui äiti, kirjettä lukiessaan, hänen mieltineen. Juuson toinen kirje talvikäräjien jälkeen oli miltei samanmoinen kuin edellinen, sillä eroituksella kuitenkin ettei hän siinä

Katrasta mitään puhunut, sanoi vaan: jos joku minua kysyisi, niin sanokaa että elän vielä. Paljoa ei Juuso ollut tottunutkaan kynää käyttämään, silloiseen aikaan kun ei vielä löytynyt kansakouluja maassamme. Oli vaan itse opetellut kirjaimia piirtelemään, sen tähden eivät kirjeet pitkiä olleetkaan. Ja kun ne aina täytyi jättää avoimina kädestään, viranomaisien ensin luettaviksi, ennenkuin ne postiin pantiin, ei niissä siis voinut mitään asiallista sanoakaan. Ainoastaan syvä kaipaus rakkaan äidin jälkeen oli pääasiana niissä.

Äiti myös toimitti pojalleen heti ensi kirjeeseen vastauksen. Mutta kun ei hän osannut itse kirjoittaa eikä voinut vieraalle henkilölle kertoa ajatuksiaan siten kuin asia olisi vaatinut, ei siinä senvuoksi sopinut paljoa sanoa, muutamia sydämmellisiä lohdutus sanoja ainoastaan. Muun ohessa oli siinä mainittu, että äiti oli käynyt Katajistossa. Katrin oli täytynyt jättää palveluspaikkansa, kun oli sairastunut, ja Katrin äiti ei ollut tahtonut päästää häntä tämän puheille. — Sitä ei äiti maininnut kirjeessään, että hän oli kieltänyt häntä tai hänen poikaansa ikinä enää tulemasta. Viime seikka kuitenkin oli syynä siihen, ettei äiti enää toimittanut kirjettä Juusolle, sillä ei hän tietänyt mitä

hän sanoisi hänelle Katrista. Parempi on, etten sano mitään, ajatteli hän, sillä jos kirjoitan enkä Katrista puhu mitään, on se ehkä pahempi kuin että olen ihan vaiti. Hän kyllä tietää, ett'en sittenkään ole häntä unhottanut.

* *
*

Samana syksynä, jolloin nimismies otti vangiksi Palokorven Juuson, oli muutamia päiviä aikaisemmin tapahtunut varkaus „etelässäpäin“ eräässä talossa, missä Sipi Ketola, josta kertomuksemme alussa on mainittu, oli ollut muutamia viikkoja työssä.

Tultuaan mielestään tarpeeksi talon tavoille oli Ketola pyytänyt eräänä iltana isännältä palkkansa ja luvannut lähteä kotopuoleen, sanonut että hänen täytyy lähteä aamulla varhain astuskelemaan, että ehtisi aikanaan kaupunkiin, jossa täytyy ostaa rukiita säkkiinsä, mikä hänellä oli repussa. Isäntä oli maksanut rahat Ketolalle, joka oli laskeutunut kyljelleen penkille makaamaan. Talo kun sijaitsi pari penikulmaa eteläpuolella kaupunkia, mikä oli kotomatkan päin, saattoi tuon matkan kyllä roteva mies taakkoi-
neen levähdellen mennä, ajatteli hän. Mutta ennen-

kuin hän puhui isännälle poismenostaan, oli hän heti, kun työt olivat menneet maata yli pihan, ulkoa tultuaan hiljaa ottanut vastapäätä asuintupaa yli etehisen sijaitsevan vierashuoneen ovelta avaimen ja laskenut sen nurkallepäin lattialle.

Kun nyt emäntä tapansa mukaan viime työkseen meni ottamaan pois avainta tuvan suulta ja huomasi sen jo otetuksi, ei hän sitä liiaksi kummeksunut, vaan ajatteli, että Kaisa on käynyt tuvassa ottamassa jonkun vaatteen sieltä ennenkuin meni maata ja on vienyt avaimen muassaan, mikä ennenkin kyllä oli tapahtunut. Nyt makasivat työt vanhantuvan porsuakamarissa pihan sivussa, jota kesällä oli käytetty maito huoneena. Emäntä kääntyi siis mitään aavistamatta pois, meni peräkamariin ja pani maata. Kello oli silloin 8 illalla. Ja 10 aikana nukkui jo koko talon väki sikeässä unessa. Ketola yksin makasi hereillä, valvoen vielä tunnin ajan. Sitte nousi hän hiljaa ylös, etteivät rengit, jotka makasivat ja kuorsasivat ovisängyssä, heräisi, kokoili vähän vaatteita seiniltä nauloista penkille, missä oli maannut, jotta näyttäisi pimeässä, jos joku sattuisi yöllä nousemaan ylös, kuin siinä vieläkin makaisi ihminen. Sitten otti hän

reppunsa seinän naulalta ja kirveensä penkin alta sekä pieksusaappaat kainaloonsa, meni varovasti ulos ja sulki oven hiljaa perässään. Ovennarinoita ei hänen tarvinnut pelätä, sillä isäntä ei kärsinyt narisevia ovia eikä kirskuvia lukkoja, vaan rasvasi niitä aina usein itse. Ketola vartosi vähän aikaa ja kuunteli vetäen pieksusaappaita jalkaansa. Renkien kuorsaaminen kuului vielä yhtä kovaa tuvasta, ei mitään muuta. Hän etsi avaimen, väänsi auki lukon ja meni sisään. Siellä otti hän säkin repustaan, täytti sen parhailla vaatteilla, joita oli seinillä ja arkussa, kahmasi pari uutta paitaa lisäksi pöydältä ja satoi sitte suun lujasti kiinni. Nyt vei hän kaikki kamssunsa oven tykö, kuunteli taaskin ja raotti hiljaa ovea. Ei mitään kuulunut muuta kuin renkien kuorsaamista. Hän pani taas avaimen oveen, laski kirveen olalleen ja säkin sen päälle, otti repun käteensä ja nyt oli hän „valmis mies niinkuin lukkari sotaan“ ja astui saaliineen ulos sekä sulki perässään oven. Avaimen laski hän hiljaa taas lattiale ja astui ulos porstuan ovesta, minkä hän veti varovasti kiinni ja lähti sitten menemään.

Kaikki kävi alussa hyvin. Kaukaa tosin rupesi kuulumaan ratasten kolinaa, mutta hän toivoi kuitenkin

ehtivänsä metsään, jonka läpitse tie vei, ennenkuin vastaantuleva ehtisi hänen luokseen saakka ja sen tähden kiiruhti hän kulkuaan minkä jaksoi. Mutta rattaat likenivät nekin kovaa vauhtia ja niiltä kuului hoilottavaa laulua ja naurua. Ketola kiroili itseksensä niiden lentävää tuloa, toivoi kuitenkin noilla hoiloojilla, jotka luultavasti tekivät tulomatkaa kaupungista, olevan niin suuren ohranjyvän silmässään, etteivät häntä tuntisi. Siinä oli pelot molemmin puolin ja korkeat pinta-aidat niinkuin tavallisesti kyläteiden sivuissa. Hän olisi piiloutunut ojaan aidan viereen, mutta siitä kuulti vesi, kun oli niin satanut. Hän olikin jo lähellä metsää ja toivoi ehtivänsä sinne, mutta samassa ajaa karauttivat vastaantulevat sieltä ulos. Ja pahaksi onneksi ajoi ajaja tien sivua, juuri sitä puolta, jota Ketolakin käveli. Ketola astui tien viereen niin paljon kuin sopi ojan tähden, mutta ajaja, joka oli juovuksissa, kirkasi: „Ulos alta taikka lamataan, tämä poika ajaa vaikka läpi nihkiän maan“, ja silloin oli vähältä, ettei hän ajanut Ketolan päälle. Hevonen pelkäsi kuitenkin miestä säkkineen, hypähti pystyyn ja lykkäsi takaisin. Ajaja löi selkään hevosta, joka rattaaneen kovaa vauhtia kiiti sivutse. Mutta sillävälän

oli ajajan kumppani, joka istui Ketolan puolella, kumartunut alas ja katsonut tarkasti häneen, kun hän äkkiä nosti päätään väistääkseen päälle ajoa. Ketola ei tuntenut miehiä kumpaakaan, vaan oli nähnyt mielestään sen, joka häneen katsoi, mutta missä, sitä ei hän muistanut. Hän toivoi kuitenkin että molemmat olivat tarpeeksi juopuneina häntä syysyön hämärässä tunteakseen, vaikka olikin selkeämpi ilma, kun oli lakannut satamasta. Mutta mies, joka oli vähän etäämpää, kumminkin tunsu hänet heti Ketolaksi, Kaapolan päivämieheksi, ja kummeksui itseksensä, miksi hän yöllä muutti ja mitä tavaraa hänellä niin paljon sopi olla.

Aamuksi ehti Ketola lähelle kaupunkia ja sai erään maalaisen rattailla ryyppyn hinnasta säkkinsä kaupunkiin. Siellä tapasi hän pian erään toisen maalaisen, jolla oli ollut lehmä myytäväksi, mikä heti oli ostettu, ja mies oli valmis lähtemään pois, kun oli saanut puolikon suoloja rattailleen. Hänen matkansa oli sinnepäin kuin Ketolankin. Ketola sai siten puolimatkaan kyytin vähästä maksusta hänen rattaillaan. Nyt oli enää pieni vaiva saada se kotoseudulleen. Kun kerran vaan saan korjuun, ajatteli hän, niin ottakoot sit-

te. — Vähät hän siitä välitti, että hän Kaapolassa sen teon tekijäksi arvattiin, kun ei sitä vaan voitu todistaa ja häntä siitä rangaistukseen langettaa. Hänellä olikin jo kirkonkirjassa erityiset merkit, yksi lisää, ei asia sen pahempi ollut, jos siksikin tulisi. Jospa ei nyt kukaan olisi tullut yöllä häntä vastaan tiellä, niin olisi hän voinut nauraa koko teolleen, sillä vaikeaksi olisi isännälle tullut saada todistetuksi, että se oli hän, joka tavarat vei. Olipa hän renkien läsnäollessa sanonut varhain aamulla lähtevänsä, eikä häntä siis voitaisi sen johdosta langettaa, ettei hän aamulla enää ollut talossa.

Aamulla, kun varkaus Kaapolassa huomattiin, lähti isäntä heti nimismiehen luo, joka kiiruusti kirjoitti virkaveljelleen Ketolan kotoseurakuntaan asiasta sekä tarkan luettelon esineistä, jotka olivat poissa, kuin myöskin että Ketola-nimistä miestä epäiltiin sen teon tekijäksi, koska hän oli siellä ollut ja samana yönä kuin varkaus tapahtui seudun jättänyt.

Nimismies, joka itsekin asui metsäkulmalla, lähti kirjeen illalla saatuaan aamulla varhain jo 4 ajoissa Ketolaa sekä säkkiä etsimään. Sattumalta sai hän illalla myöhään kuulla Ketolan juuri tulleen Haavis-

toon, mikä myöskin oli Männistön torppa ja sijaitsi samassa metsässä kuin talo sekä Mäenpää ja Palokorpikin. Hän lähetti heti vanginvartijalle viestin, että tämä tulisi varoiksi ja että Ketolaa oli etsittävä. He yhtyivät välillä ja ajoivat yhdessä Haavistoon, missä vielä maattiin, kun he ajoivat pihaan. Pian oli kuitenkin Haavisto itse ylhäällä ja vaatteissaan. Häneltä kuulivat he, että Ketola oli ollut siellä yötä, mutta lähtenyt aamuyöstä liikkeelle. Ehtoolla oli hän myös parin tunnin ajan ollut poissa. Ja paloviinaa hänellä oli ollut, jota oli tarjoillut tuliaisiksi. Mitään säkkiä ei isäntä ollut nähnyt, eikä hän ollut mistään tavaroista puhunutkaan. Mutta nyt tuli Pekkakin lähemmäksi, Haaviston poika, joka myöskin jo oli saanut vaatteet ylleen, noin neljänkolmatta vuoden vanha mies. Hän kysyi, mistä säkistä puhe oli. Asian kuultuaan sanoi hän kuulleen- sa jotakin Mäenpään pojilta illalla. Pojat olivat illalla lähteneet Mäenpäästä suoraan Haavistoa kohti pientä metsäpolkua myöten. Silloin olivat he kuulleet miehen askeleita metsässä. Eräs jalan alla taittunut oksa oli ensi ilmoituksen antanut. Niin oli Jaakko, nuorempi pojista, kuusitoistavuotias nuorukainen, sanonut Jussille, mikä oli pari vuotta vanhempi: „Se on var-

maan Haaviston Pekka, joka aikoo tulla meille, mennään tuon ison kiven taa kätköön ja pelotetaan häntä, kun hän tulee kohdallemme“. „Mennään vaan“, oli Jussi vastannut ja he hiipivät kiven taakse lymysille. Miehen näkyviin tultua olivat he heti huomanneet, ettei se ollutkaan Pekka ja että se kantoi jotakin. Ja lähemmäksi tultua olivat tunteneet sen Sipi Ketolaksi, sillä kuu oli juuri pilkistänyt ulos pilvenraosta. Jussi oli silloin nyhjännyt Jaakkoa kylkeen ja kuiskaissut korvaan: „Ei nyt veikko peloteta“. „Ei, ei“, oli Jaakko vastannut, „nyt katsotaan vaan mihinkä se tuon säkin viepi“. He olivat senvuoksi hiipineet vähän matkaa perässä, kunnes näkivät, että hän meni säkkineen Palokorpea kohti.

Tämän kuultuaan lähti nimismies heti Palokorpeen, mutta antoi kuitenkin käskyn Haavistollekin kohta ilmoittaa hänelle siinä tapauksessa että Ketola tulisi takaisin; ja lähetti nimismies Pekan Männistöönkin katsomaan. Männistön renkipirttiin oli Ketola tullutkin yöllä ja sanonut aikoneensa lähteä vähän asioita toimimaan etäämmäksi, mutta ei viitsineensä, kun satoi niin rajusti. Ryypyt oli hän antanut rengeillekin jukelista ja itse oli hän ollut hyvässä huihte-

sa. Sitte oli hän heittäytynyt maata ovisänkyyn, joka oli tyhjänä matkailijain varaksi ja nukkunut siihen. Ja siitä hänet Susikeidas saikin rattailleen.

Ensi kertaa asiaa käsiteltäessä kielsi Ketola jyrkästi ja väitti vangitsemisensa laittomaksi. Mäenpään poikien todistus kuitenkin sai hänet vähän hämilleen. Hän ei, näet, voinut tyydyttävästi selittää, mitä säkkiä hän oli kantanut, mistä ja minnekä, koska häneltä siihen vaadittiin todistajat. Ja kun molemmat asialliset, niin Juuso kuin Ketolakin, kielsivät olleensa missään tekemisissä keskenään, jäi asiaan sillekin puolelle aukko ja se lykkääntyi tuonnemmaksi. Toisella kertaa oli Kaapolalla todistamassa ne miehet, mitkä yöllä ajaen olivat tulleet Ketolaa vastaan. Toinen heistä oli hänet tuntenut, mutta toinen, ajaaja, sanoi ettei ollut ajamisen tähden kerinnyt katsoa niin tarkoin, että olisi tuntenut, kun hevonen pillastui miehen säkkineen nähdessään. Asia lykkääntyi e-teenpäin vielä kerran, ainoastaan siitä syystä, ettei vielä ollut mitään selkoa tullut siihen oliko Juuso säkin saanut Ketolalta, vai keltä. Juuso kyllä aina omisti säkin vastaanottaneensa kätkeväksi, mutta ei voitu saada sanomaan keltä, ja Ketola kielsi hänelle tai

muillekaan mitään säkkiä kätkeväksi kantaneensa. Mutta kesäkuulla, kun pidettiin välikäräjiä erään isomman rikosasian tähden, pyysi Ketola, jolle vankeus tuli pitkäksi, saada asiansa esille, luvaten tunnustaa. Hän käsitti vihdoinkin, ettei hän voinut asiasta selvittää, tuo säkin kantaminen kun kahtaaltapäin oli kiusana. Ketola tunnustikin varastaneensa Kaapolalta ja teki selon niistäkin vaatekappaleista mitkä puuttuivat sekä niistä mitä siihen oli lisää tullut siten että hän matkalla oli niitä vaihtanut. Koska siis molemmat olivat tunnustaneet, toinen että hän oli tavarat varastanut ja toinen että hän oli ne kätkenyt, niin huolimatta siitä etteivät he myöntäneetkään olleensa tekemisissä toistensa kanssa, langetettiin he tietysti kumpikin syyllisiksi. Tuomio sisälsi Ketolalle törkeästä toiskertaisesta varkaudesta asianhaarojen mukaan kolmekymmentä paria raippavitsoja sekä kuusi kuukautta pakkotyötä ja Juusolle ensikermaisesta varkauden avustamisesta viisitoista paria, myöskin asian käsittelyyn nähden. Ketola tuli kärsimään rangaistuksensa siinä pitäjässä, missä hän varkaudenkin tehnyt oli, mutta Juuso omassa seurakunnassa, koska kätkeminen oli siellä tapahtunut.

VI.

Palokorven torpassa makaa isäntä itse synkkänä, kuihtuneena vuoteellaan. Hän alkoi heti potemaan sisällistä tautia, kun Juuso oli viety pois. Talvella jaksoi hän vielä kulkea vähän ajossakin, mutta kevään tultua ei enää kyennyt työhön ja jo edellä juhannuksen täytyi hänen laskeutua vuoteelle.

Vaimo, joka liikkuu hiljaksensa häntä vaalien, on entistänsä laihempi, vanhempi ja surullisempi, kasvot ovat saaneet vielä kaidemman muodon kuin ennen. Hän näyttää varsin masentuneelta ja raukealta.

Annaa sitä vastoin on yhteinen murhe vaikuttanut kehittävästi. Hän on ajatteleva, kasvunsa pian täyttävä impi, joka hyörii talouden toimissa.

Mutta ken tuo nainen on, joka istuu tuolilla ja puhelee sairaan kanssa, hänellä kun on niin epämääräinen muoto, ettei heti tiedä luulisiko häntä nuoreksi tytöksi vaiko keski-ikäiseksi naiseksi.

Se on Koskelan Martta.

Martta on jo useoita kertoja kävellyt tuon viisi kilometriä pitkän matkan kotoansa sairasta katsomaan. Martta on Koskelan ainoa tytär ja on pitänyt taloutta äitinsä kuolemasta asti isälleen, eli viisitoistavuotiaasta, sillä isä ei etsinyt toista vaimoa, kun hä-

nellä oli Marttansa. Mutta kun Martta täytti yhdeksäntoista vuotta, kuoli isäkin, ja silloin oli Juho, Marttan veli, vasta seitsemäntoistavuotias. Marttan täytyi siis isännöyttyäkin pitää aluksi. Hyvin he kumminkin asuivat taloansa, kaikki meni vanhaa, valmista rattaansa. Mutta mennyt syksynä oli Juho tuonut emännän taloon, sillä hän oli nyt kahdenkolmatta vuoden vanha mies ja sisar pääsi siis vapauteen talouden huolesta.

Jos Koskela olisi ennättänyt, ennenkuin hän kuoli, kirjoittamaan talonsa pojalleen, olisi Martta luultavasti saanut osalleen ainoastaan jonkun sata ruplaa maan lunastusta — niinkuin silloin oli tavallista — mutta kuolema tuli äkkivieraimmaksi ja Marttan osalle tuli perinnönjaossa kaksituhatta ruplaa, mikä silloiseen aikaan oli iso rahasumma ja vastasi kahdeksantuhatta m:kaa.

Mutta Martta ei ollut kaunis, päinvastoin, ja sen hän itsekin tiesi. Monta naista löytyy, jotka eivät ole kauniita, vaan heissä on kumminkin jotain, joka tekee heidät huomattavaksi, mutta Marttaa ei huomattu. Hän oli vähäläntäinen kasvultaan, vähän etukumara ja hänen kasvonsa olivat kuin isommista ko-

koonpuristuneet, mikä teki, että hän etäämpää näytti vanhalta, mutta lähempää ja tarkemmin katsoen lempeältä, vaikka surumieliseltä ja sulkeuneelta, mikä antoi hänen kasvoilleen miettivän leiman. Oli kuin sisäinen murhe olisi hänen kasvojaan kokoonpuristanut. Mutta tämä kauneuden puute ei kuitenkaan estänyt ensi vuosina isän kuoleman jälkeen kosioita taloon tulemasta, velkaisten talojen isäntiä, joille Martan tuhannet olisivat olleet tarpeen, mutta he kaikki saivat rukkaset. Martta tiesi hyvin, että ilman noita rahoja ei heistä kukaan olisi häntä kosinut. Marttaa painoikin syvä murhe isän äkkinäisen kuoleman tähden. Kysymys, miten oli isän sieluntila nyt tuonelassa, sai Martan huolehtimaan omankin sielunsa pelastuksesta, etsimään samanmielisten henkilöiden seuraa. Palokorven vaimoon oli hän isänsä kuoltua kirkkomatkalla tutustunut ja oli pari kertaa miesten ajossa ollessa käynyt hänen luonaankin, ja oli tällä ollut lohdutuksen sanoja hänelle. Niin tahtoi hänkin nyt käydä vaimoa murheessaan lohduttamassa ja jos mahdollista sairaankin haavoitettuun mieleen tiputtaa jonkun lohdutuksen pisaran. Sillä Martta näki kyllä, että sairas oli sisällisesti ahdistettu ja että sairau-

nessa oli jotain muutakin kuin ruumiillinen kipu tai murhe pojan rikoksen tähden, joka häntä ahdisti. Hänellä oli aivan kuin vaisto siitä, että potilaan tuskalla oli vielä syvemmällä juurensa, mutta asian oikeaa luontoa ei hän voinut aavistaa. Sairaana tuska olikin tänään kovempi kuin milloinkaan. Ennen oli hän maannut tylsä, toivoton ilme kasvoillaan, mutta nyt heitteli hän käsiään haikeasti voihkien.

„Ottaako sinua nyt niin kovin, isä?“ kysyi vaimo huolissaan.

„Vähät minä ottamisista, kai sen tiedät kysymättäkin, että kuolema jäytää sisuksissani, mutta minun poikani, minun poikani! Voi, kun Jumala sallikaan —

—

Vaimo huokasi ja meni ulos.

Anna lähti hänen perässään, luultavasti jotain talouden toimesta keskustelemaan.

Nyt puhkesi sairas vielä vaikeampaan voivotukseen.

Martta katseli häntä miettivällä säälillä.

„Se kyllä on varsin luonnollista“, sanoi hän, „että te isänä surette, mutta te riitelette kuitenkin ylöllisellä nurkumisella Jumalaa vastaan, joka aina te-

kee oikein. Ajatelkaa, eiköhän Jumala olisi voinut kovemminkin kurittaa, monen on Hän temmannut äkkiä pois synneissään ja vanhimman on täytynyt sekin nähdä ja kestää. Sitä vastoin on teidän poikanne paljon onnellisempi, kun hän vielä on armon ajassa ja voi pahan tiensä hyljätä ja — —

„Vaiti, tyttö!“ huusi sairas kiivaasti. „Et sinä ymmärrä mitä puhut, sinä punnitset asioita, joita et käsitä. Pahan tiensä. Ei sen puhtaammin nuorukainen koskaan vaella kuin minun poikani on nuoruutensa päivät elänyt. Ja Jumala tekee aina oikein, sanot! Ei se totta ole.“

„Palokorpi hyvä“, sanoi Martta vakavasti, „minä pelkään, että te houraillette nyt.“

„Hourailenko? Senkö tähden, että sanon ettei Jumala ole tehnyt Juuson asiassa oikein? Enkä houraile! Martta, minä en voi enää vaijeta, jokainen sinun sanasi viiltää kuin veitsi haavassa, sinun täytyy saada kuulla totuus, se ei nyt sen pahempi ole enää. Ja minun täytyy jollekin ihmiselle siitä puhua, muuten pakahdun tuskasta. Saa nähdä, voitko sitte vielä sanoa, että Jumala on tehnyt oikein pojalleni. — Nyt on perjantai, tiedät että tänään hän seisoo kädet kytkettynä

häpeän puuhun ja kärsii kovan rangaistuksen. Mutta et tiedä, että minun tähteni se on, kurjan isän, voih!“ — Hän melkein huusi: „Minä kätkijä olin, *minä* sen säkin Sipiltä otin vastaan kätkeäkseni, että sain viinaa! Nyt sen kuulit. Hän oli aina oikeassa, minun kelpo poikani, nuhteli minua niinkuin sopikin, mutta minä olin keho juoppo, konna. Ja kun tultiin etsimään ja minä varmasti olisin tullut kiinni, ei armoakaan, sieppasi hän säkin selkäänsä, ettei tarvinnut isäänsä raudoissa nähdä. — Onko nyt Jumala tehnyt oikein hänelle, tällöisen isän tähden?“

Martta ei vastannut mitään, istui vaan ja tuijotti sairaasen, jonka huulilta tuo tunnustus oli tullut, ja huokasi syvään.

„Näetkös, tyttö, ettei Jumalakaan *aina* tee oikein.“

Martta ravisti hiljaa päätään.

„Luuletteko siis“, sanoi hän hiljaa ja liikutuksella, „pojan, joka antaa koko elämänsä isänsä edestä, kärsien kivun ja kantaen tahratun nimen, olevan Jumalalle vähemmän rakas ja otollinen kuin jos hän olisi kaiken tämän pitänyt ihmisten edessä eheänä ja — antanut isänsä kärsiä?“

„Se olisi kuitenkin ollut oikein tehty häneltä, ei

Jumalan rangaistuksen eteen pidä menemän, sillä Jumala rankaisee ehdottomasti pahanteon, sen olen näinä kuukausina tullut käsittämään, sillä tässäpä makaan hänen kätensä alla.“

„Ja kuitenkin sanotte, ettei Herra tee oikein.“

„Mutta miksi sallii Hän syyttömän kärsiä syyllisen edestä?“

Martta ei vastannut suoraan, sanoi ainoastaan miettivästi:

„Niin, eihän se oikein tehty ollut Juusolta, että hän oli rikoksessa avullisena, vaikka rikkoja olikin hänen oma isänsä, ja sentähden täytyykin hänen nyt kärsiä. Ja kuitenkin, jos minä isä-vainajani tähden olisin semmoiseen kiusaukseen joutunut, niin tuskinpa olisin minäkään epäröinyt, vaan, paratkoon Jumala, luulen, että olisin rikkonut lakia vastaan samalla lailla. Mutta olisiko se sitten ollut Jumalan syy, jos olisin joutunut siitä kärsimään, olipa se minun vapaassa vallassani, tehdä tai jättää. Ja sitäpaitsi Jumalan ihmistä arvosteleminen eli ihmisen tekojen mittaaminen ei riipu maallisen oikeuden langettamisesta tahi päästämisestä, sillä Jumala voi katsoa sen syylliseksi, jonka ihmisellinen oikeus jättää rankaisematta,

ja päinvastoin voi Hän pitää sen syyttömänä, jonka maallinen oikeus rankaisee.“

„Niinpä niinkin, mutta minä en kumminkaan käsitä oikeutta siinä Hänen teossaan“, sanoi Palokorpi alakuloisesti.

„En minäkään oikein sitä käsitä, sillä Jumalan tiet ovat aina epäuskomme tähden meille syntisraukoille enemmän tai vähemmän käsittämättömiä. Sen tähden onkin paras, että annamme koko asian Jumalan omaan haltuun, kyllä hän sen hyvään loppuun viepi, vaikka se nyt pimeältä näyttää. Ja minä puolestani, vaikka en tunnekaan teidän poikaanne, panen hänen nyt paljon enemmän arvoa rangaistuna ja maineensa menettäneenä, kun se on isän vapauttamiseksi tapahtunut, kuin jos hän olisi ollut puhdasmaineisin koko seurakunnassa ja olisi antanut isänsä, vaikka syyllisenäkin, kärsiä. Hän on tehnyt poikana oikein. Eikä kumminkaan Jumala — minä uskon sen — lue sitä tekoa hänelle synniksi. Teillä onkin, Palokorpi, jalo poika.“

Palokorpi rupesi nyhkyttämään.

„Oi tätä päivää, tätä katkeraa päivää, ja oi sentään vielä tulevaa sunnuntaitakin, pilkan ja häväistyksen

päivää.“

„Rukoilen hänen edestänsä, että Jumala vahvistaisi nyt häntä hänen kovan kärsimisensä hetkenä ja tekisi sille hyvän lopun.“

Martta lankesi polvilleen ja puhui palavilla sanoilla.

Äiti ja Annakin, jotka tulivat samassa sisään, lankesivat polvilleen itkien, ja kaikkein sydämistä nousi avunhuuto palavana yhteisenä rukouksena ylös korkeuteen.

VII.

„Pois tieltä, tyhjäntoimittajat, kun „karkuri Jaska“ itse tulee. Tässä onkin semmoinen mies, joka on viisi kertaa Susikeitaan yksipuisessa saunassa kylvötetty ja tietää miltä löyly tuntuu. Helei, pojan pitää saada hyvät ryypyt Jaskan pullosta, koska ei tikahtanutkaan, vaan kesti kuin mies! Ämmät minä kaadan yhteen kasaan ja kakarat toiseen.“

Joukko hajaantui äkkiä ja „karkuri-Jaska“ mennä rehvasteli takapihan toiseen kulmaan, jossa seisoi pieni joukkue miehiä. Siinä oli isäntä Susikeidas itse, hänen renkinsä sekä vanki ja muutamia muita. Nimismies, tuon isällisen toimituksen valvoja, oli jo mennyt sisään.

Jaska astui Juuson eteen ja veti kulmikkaan viheriän tuopin pullon povestaan. Se oli melkein täynnä paloviinaa.

„Ota nyt hyvä ryyppy“, sanoi hän, ojentaen pulloa Juusolle.

Juuso ravisti päätään.

„Ei, kiitos, en minä ota.“

Hän sylkäsi samalla verta suustaan.

„Et sinä ota! Mistä veri tulee, poika? Huulista, kielestä, olet pureskellut. Noh, ota ryyppy, niin parane-

vat pian, jospa vähän karvastelevatkin, tämä on lääkettä kaikkeen.“

Juuso lykkäsi hiljaa pois hänen kättään, häntä inhotti ja puistutti.

„Kuule nyt kokeneen miehen sanoja, äläkä ole lapsellinen. Ota kelpo ryyppy, niin hetken päästä on kaikki ohitse. Olet, veikkoseni, kalvea kuin haudasta nostettu ja tuskin voit seisoa, mutta kun otat hyvät ryypyt, niin lämpeät ja veri virtaa taaskin iloisesti suonissasi. Ja sitä varten kai Jumalan lahja tehdäänkin, että sitä nautitaan. „Antakaa viinaa murheelliselle“, luetaan. Vai pidätkös itsesi niin paljon parempana, et tet tahdo maistaa Jaskan, „vanhan varkaan“, pullosta? Olen minäkin kerran ensikertainen ollut, mutta en siltä ollut ylpeä vanhoille virkaveljille, vaan kiitin kun annettiin. Ja hyvää se tekikin silloin.“

„Tuskinpa olen enää ihminenkään, mistä siis voisin olla ylpeä?“

Syvä, surullinen katse seurasi noita hiljaa ja soinnuttomalla äänellä lausutuita sanoja. Se ilmaisi, miten syvästi hän tunsu alennuksensa.

„Noh, mitä nyt turhia, mies hävinnytkin on. Mutta älä nyt kursaile enää, vaan ota, tämä vahvistaa.“

„En minä ole koskaan ennenkään ottanut, enkä tahdo nytkään. Antakaa minun mennä.“

Hän kääntyi pois.

Jaska tarttui häntä käsivarteen.

„Et ennen, et sinä ole siinä paikassakaan ennen ollut kuin tänään. Ja minä tunnen sen kuumeen, koska olen viidesti sitä potanut ja lääkkeen myöskin, „ettei paloviinasta parata“, enkä nyt anna perään, vaan omaksi hyväksesi vaadin sinun ottamaan ryyppyn „karkuri-Jaskan“ pullosta. Kyllä Jaskassakin on ollut miestä aikanaan, kolmesti kruunun kodista loikkannut, ei ollut kissaa paljoakaan huonompi kynsis-tään. Kah, ota nyt.“

„Noh, ota nyt ryyppy, et suinkaan siitä kuole“, sanoi Susikeidas, „totta se sinua vahvistaa, niinkuin Jaska sanookin, älä nyt niin hieno ole. Ei suinkaan sinun arvosi siitä alene, ettäs ryyppyn otat.“

Miehet toisetkin yhtyivät samaan kehoitukseen. Ja eräs lisäsi, ettei se hienous nyt enää olisi paikallaan, vaan pitäisi olla niinkuin oletetaan.

Juuson mieli masentui, jos mahdollista, vielä entistä enemmän. Hän tunsu itsensä niin varsin mitättömäksi. Mitä oikeutta olikaan hänellä olla itsenäinen,

tuntea enää mitään ihmisarvoa sielussaan? Vanhan Jaskan tunkeileva myötätuntoisuus loukkasi ja alensi häntä, hän käsitti sen osoittavan, että hän nyt eittämättömästi kuului siihen ihmisluokkaan, johon Jaskakin kuului. Kaikki Jaskan sanat, vaikka olivatkin aiottu hänen osanottoaan ilmituomaan, olivat pistoja Juuson sielussa, sanoivat hänelle: sinä olet nyt „yksi meistä“, yhteiskunta on sinut keskuudestaan sulkenut ulos. Noh niin, tiesipä hän sen edeltäkin. Eipä siis muuta ehtoa kuin — vajota vaan syvemmälle. Hän tunsikin kouristusta sielussaan. Hänen kasvonsävyensä värähtivät, hän pyyhkäisi tuskanhikeä otsaltaan, ojensi kätensä ja tarttui Jaskan pulloon, nosti sen huulilleen ja otti siitä kulauksen. Tuntui kuin olisi hän nyt juonut veljenmaljaa Jaskan kanssa. Sitte tarjosi hän pulloa takaisin.

„Ei, toiselle silmälle myöskin“, sanoi Jaska, „kun kerran suutasi karvastelee, niin ota samalla toinen ja oikea miehen ryyppy, äläkä maistele. Ja joutuin nyt, minä näen että „Tiirikka-Reko“, joka tuolla tukin päällä istuu, myöskin toivoo jotakin suuhunsa.“

„Antakaa hänelle nyt vaan, en minä enää ota.“

„Ei perhana, luuletkos etten minä itse tiedä, missä

järjestyksessä annan. Kun Reko saa pullon kouraan-
sa, niin ei se poika hellitä siitä niin kauvan kuin siinä
on pisarakin jälillä, kyllä minä sen veitikan tunnen
jo, se kääntäisi kyllä pullon väärinpuolin ja nuolisi si-
sältä, jos voisi. Kärmeesti käymään nyt vaan ja hyvä
ryyppy, silloin kun Jaska tarjoaa, ei tässä mamsselliä
olla.“

Juuso tunsu, että hänellä ei ollut mitään tahdon
voimaa enää, hän oli kuin kone, jota toinen hoiti ja
ohjasi. Hän totteli ja otti hyvän kulauksen taaskin.

„Kiitos“. Hän antoi pullon takaisin Jaskalle.

Jaska otti nyt vuorostaan kelpo ryyppyn, miehen
ryyppyn, niinkuin hän sanoi, pyyhkäsi pullonsuuta
kämmenellään ja tarjosi sitä taaskin Juusolle.

„Ota vielä, mies, kolmas, et kadu suinkaan.“

„Ei, kyllä riittää jo“, vastasi Juuso, joka jo tunsu ve-
ren vilkkaammin liikkuvan suonissaan, „tulee liiaksi,
jos enemmän otan, minä tunnen sen jo.“

Hän astui samalla pois päin.

„Mitä turhia, liiaksi tämmöisenä päivänä“, huusi
Jaska, astui nopeasti perässä ja hairasi Juusoa taas-
kin käsivarteen, „ken sitä kummeksuu? Pikemmin
menee päivä ehtoolle, mene nukkumaan naukkujen

päälle. Etkös käsitä, että minä hyvää sinulle tahdon tehdä, häh?”

Tuo puhe kuului niin järkevältä. Juuso tunsi jo raskautta ja outoa kiertoa päässään, mutta muuten tunsi hän ylen kiihoittuneiden hermojensa rauhoittuvan ja käyvän ikäänkuin tunteettomiksi. Mitä olisikaan hänen nyt enää väliä? Ken siitä välittäisi, jos hän ottaisi tuosta pullosta enemmän tai vähemmän? Niin noh, olkoon, ei hänkään välittäisi kenestäkään. Hän otti pullon taaskin Jaskan kädestä ja johdonmukaisesti oli kolmas kulaus, jonka hän siitä otti, pitempi kaikista.

„Kas sitä, se oli oikea miehen ryyppy semmonen“, sanoi Jaska, ottaessaan takaisin pullon. „Kyllä sinä jo miehestä käyt, vaikka nuori olet. Ja nyt pitää Rekon saada osansa.“

Hän meni Rekon luokse, matkalla kuitenkin ottaen oman osansa ensiksi.

Juuso tunsi aivan kuin tulen virtaavan veressään. Hän seiso i muutaman silmänräpäyksen huumaantuneena kuin torkkuen, lähti sitte astumaan pihan poikki ja ulos veräjästä. Hän käveli ikäänkuin unessa.

„Palokorpi hoi“, huusi isäntä, „mihinkä sinä nyt matkailet? Pysy pihassa.“

Juuso ei kuullut mitään, ei tietänyt, että hänelle huudettiin, hän astui vaan eteenpäin, ulos tielle.

„Mene tuomaan se takaisin“, käski Susikeidas renkiään.

„Kah isäntä, se menee Katajistoon, lyönpä vetoa, antakaa pojan mennä, kyllä maar hänen nyt jo ikäväkin on.“

„Nyt tänään, ja tuossa tilassa, kun tytön sanotaan olevan sairas.“

Isäntä ravisti päätään.

„Tuskinpa hän sinne selväpäisenä voisi mennäkään enää, isäntä hyvä.“

„Noh, onhan se niinkin, mutta ei hänen tänään kumminkaan pitäisi mennä.“

„Niin, mutta ei hän ole nyt miettimäpäällä. Ja joskus hän sinne kumminkin menisi. Eikä sen sanota enää kauvan elävänkään, tytön, menehän hyvästi jättämään.“

„Niinpä niinkin, menköön nyt, mutta lähde sinä jo perässä, Esa, onpa sinussa miestä häntä hoitamaan ja tuomaan hänet takaisin sieltä. Siivo mies se onkin. Tuo vanha Jaska-pahus sai hänet liiaksi viinaa nauttimaan, tottumattoman.“

Esa lähti astumaan Juuson perässä.

Notkuvin polvin hoiperteli Juuso eteenpäin pitkin tietä ja puheli puolikovaa itsekseen. Esa oli arvannut oikein, Juuso poikkesi tanhualle, joka vei Katajistoon.

Esa joudutti askeliaan. Hän otaksui että Juuso, joka puheli itsekseen, puhuisi jotakin kihlatustaan ja hän halusi kuulla mitä Juuso sanoi.

„On juuri niinkuin minä sanon, eikä toisin“, puhui Juuso edelleen, „että teidän kyllä on syy, mutta olkoon Jumalan hallussa, en minä siitä vihaa kannan. Mutta miksi ette totellut minua, kun aika oli, niin ei nyt tarvitsisi teidän tätä nähdä. Ja jos en minä olisi sitä sanonut, että te saatatte meidät kaikki perikatoon, mutta ette ottanut kuullaksennekaan, ei.“

„Mitä se höpisee, en käsitä ollenkaan?“ sanoi Esa itsekseen. „Eipä se tyttöä kuulu ajattelevankaan nyt, tuskinpa tietää että hän sinne käveleekään. Noh, jalat tietävät paremmin kuin pää. Mutta ketä hän tarkoittanee sanoillaan?“

„Kyllä te sanoitte, että se oli viimeinen kerta nyt“, kuuli hän taaskin Juuson kiivaammin puhuvan, „mutta niin te olette ennenkin sanonut, mutta sen minä nyt sanon ja oikein vakavasti, että toisten saatte

itse kylvönne niittää, en minä niitä, en *ikinä* enää.“

„Se koskee luultavasti Ketolaa, tuo juttu“, arveli Esa. „Hyvä olisi, nuorukainen raukka, kun pitäisit sanasi, ettet enää semmoista kylvöä niittäisi; mutta „varkaan vala“, miten se sananlasku taas onkaan?“

Juuso meni jo sisään Katajiston veräjästä ja käveli ylös viheriänurmista, kivistä pihaa. Jo astui hän ylös porrastakin ja kävi tuvan ovea kohti.

Mutta tässä pysähtyi hän ikäänkuin olisi hän äkkiä tullut tajullensa. Hän veti takaisin kätensä, jonka jo oli laskenut oven rivalle, seisoi silmänräpäyksen kuin miettien, käänsi sitte äkkiä ympäri ja astui takaisin pari askelta.

Samalla seisoి Esa hänen edessään.

„Käydään pois“, sanoi hän tälle, „vie minut pois täältä.“

„Etkö sinä sisälle mene, kun kerran täällä saakka olet?“

Esan voitti uteliaisuus. Hän halusi olla läsnä, kun rakastavat jälleen tapasivat toisensa.

„En minä tiedä. — — Kuinka minä tänne olen tulutkaan? Kun rohkenisin mennä sisään — mutta en, minä nyt mene. Menenkö? En mene, en nyt.“

Hän ravisti päätään, istui etehisen kynnykselle, kätki kasvonsa käsiinsä ja nyyhkytti.

„Voi sentään, että olen syntynytään!“

Sisältä kuului yskimistä ja vaikeroiva ääni sanoi:

„Onko siellä ketään ihmisiä? Missä nyt kaikki kotoväki on?“

Juuso tunsu sen heti Katrin ääneksi. Hän nousi äkkiä ylös, kiiruhti ovelle, avasi sen ja astui sisään.

Häntä seurasi Esa.

Katri makasi kalveana, kuihtuneena, haamuna entisestään vuoteellansa huoneen perällä. Hän oli yksin huoneessa, sillä äiti toisten lasten kanssa oli niityllä lähellä. He olivat lähteneet hänen nukkuessaan.

„Katri, voi, oletko sinä kipeä!“ sanoi Juuso surullisesti, astuen pari askelta ovelta.

„Älä tule lähemmäksi!“ huudahti Katri, vääntäen itseään istualle ja kauhistuneen näköisenä, väriseväinä torjuen kädellään häntä pois.

Juuso tunsu äkkiä jotain kuin kouristusta sydämessään, hän tuli ihan selväksi samalla, hänen kasvonsävyensä vääntyivät katkeraan hymyyn, joka oli melkein itkua, sillä tämä oli enemmän kuin hän voi kantaa. Hän ei vastannut, ainoastaan huokasi syvään.

„Voi kun julkenetkin tulla tänne“, jatkoi Katri. „Luulin minä sinulla vielä olevan niin paljon tunnetta, että olisit säästänyt minua kahleittesi kalinaa kuulemasta, mutta ei, sekin minun vielä piti kuuleman, ennenkuin kuolen.“

Hän nyhkytti, rupesi kovin yskimään ja vaipui vavisten päänaluselle.

„Tule pois, Juuso“, sanoi Esa, joka ajatteli, että kyllä kumminkin oli tyhmästi tehty että tänne tultiin. Kun en sentään totellut isäntää.

Juuso teki poistavan liikkeen kädellään.

„Katri,“ sanoi hän, kun tämä oli saanut vähän lo-maa yskältään, „anna minulle anteeksi että tulin! Pal-jon olisi minulla sanomista, sinä et tiedä tapahtumia niinkuin ne ovat, mutta eiväthän nyt mitkään puhu-miset enää näy auttavankaan. — — Ah, kuinka on-neton minä olen! Oi Katri, Katri, minä näen että si-nä kuolet, ja se tapahtuu varmaan murheesta minun tähteni, mutta — ei se ole minun syyntä.“ — Hän nyh-kytti. „Mutta sinä saat tietää sen kaikki. Anna nyt an-teeksi että olen täällä, minä en aikonut nyt tänään tul-la, mutta en tiedä — kuinka tänne jouduinkaan. — Mutta jos sallit minun tulla sanomaan mitä minulla

on sanomista sinulle, niin varmaan annat anteeksi. Oi Katri, sano nyt että saan — — —“

Hän puhui katkonaisesti ja äänensä oli ahdistettu.

„Sinä olet juovuksissa, löyhkääät viinalta, sentähden sinä tänne jouduit, sen kyllä käsitän. Mutta kyllä minä sinulle tämän anteeksi annan niinkuin kaiken muunkin olen anteeksi antanut, en minä vihaa kantavalla sydämmellä ijankaikkisuuteen mene. Mutta Juuso, Juuso, kuinka katkerasti minä sinussa petyin! Sinä olit minusta niin hyvä, niin puhdas, ja minä rakastin sinua niin palavasti! — Ja kuinka syvälle sinä, mies parka, oletkaan langennut jo —.“

„Katri! Älä tuomitse kuulematta, oi, sinä et tiedä! Salli nyt, Jumalan pyhän nimen tähden, että tulen lähemmäksi! Minä lankean polvilleni vuoteesi viereen ja kuiskaan sinun korvaasi pari sanaa, se on meille molemmille huokeampaa, kun saat kuulla mitä minulla on sanomista.“

Katri tuijotti häneen ja teki poistavan eleen kädellään.

„Oi Katri, Katri“, jatkoi Juuso sisällisestä tuskasta ja tunteesta värisevällä äänellä, „meidän rakkautemme, sinun entisen lempesi nimessä pyydän, kuule mi-

nuu — taivahan tähden, älä kiellä, salli minun tulla!“

Hän oijensi käsiään häntä kohti.

Katri ei vastannut. Ainoastaan syvä huokaus kohotti hänen rintaansa. Lempeä ilme kaunisti hänen jo kuololle vihittyjä kasvojaan. Selvästi näkyi, että hän epäröitsi vähän.

Juuso liikahti kuin askeleen eteenpäin ottaakseen, kahleet kolahtivat.

Katri sävähti taaskin.

„Oi, älä tule lähelleni, minua — kauhistaa oikein nuo — kahleet. Enkä minä voi enää välittää mistään tähän maailmaan kuuluvasta, minä kuolen, minä en voi kestää sitä — vankirautojen kolinaa, hyi, sinä tapat minut.“

Hänen äänensä kuului heikolta ja pelokkaalta ja silmänsä tuijottivat suurina, elottomina kuin kuume-houreessa varjoansa pelkäävän ja puhuivat hermojen heikkoudesta ja hetkellisestä häiriöstä sisällisten aistien toiminnassa.

„En minä tule, älä pelkää tyttö-rukka. Olkoon siis ainiaaksi sanomatta“. Syvä, katkera huokaus tunkeusi nuoren miehen rinnasta ja hänen äänensä sai haikean soinnun lisätessään: „Mutta kerran, Katri,

haudan toisella puolella sinä saat tietää kaikki! — Sinä olet antanut minulle anteeksi, se on hyvä, minäkin annan sen sinulle anteeksi, ettet tahtonut minua kuulla. Emme ikinä enää tässä elämässä näe toisiamme —. Hyvästi!“

„Hyvästi!“

Katri nyyhkytti hiljaa.

Juuso riensi ulos.

VIII.

Kirkossa oli tänään paljon väkeä. Oli jotakin erinomaisempaa tekeillä siellä, jota näkemään ja kuulemaan oli ihmisiä tavallista runsaammin saapunut. Siellä oli tänään vanki „kirkonlattialla“. Keskellä kirkkoa isolla käytävällä oli istuin, jossa oli kolme portaiden tapaista istumasijaa, toinen toistaan ylempänä. Tätä istuinta nimitettiin „pekatouruksi“ ja siinä istui nyt Juuso Palokorpi ensikertaisesta rikoksesta alimmaisella portaalla. Hänen piti, näet, jälkeen päätetyn jumalanpalveluksen seurakunnan läsnäollessa papin edessä tehdä julkinen synnintunnustus ja saada synninpäästö.

Tämä „kirkonrangaistus“, joksi sitä niin nimitettiin kyllä ankaruudessa veti vertoja ruumiinrangaistukselle, sillä olihan se oikeata henkistä rääkkäystä, kun oli istuttava koko jumalanpalveluksen aika kaikkien tähysteltävänä tuolla häpeäjakkaralla, — Eräs vanha taru kertookin, että muuan tyttö, joka jostakin rikoksesta oli joutunut sille istumaan, laski asian niin raskaasti mielelleen, että heti ulos kirkosta päästyään juoksi oikopäätä kirkon sivuitse virtaavaan jokeen ja hukutti itsensä — kahleineen.

Juuso istui alaskumartuneena, koko hänen olen-

tonsa osoitti syvää henkistä väsymystä. Ei kertaakaan nostanut hän katsettaan ylös seurakuntaan päin, eikä hän siis myöskään voinut tietää, olisiko siellä löytynyt ainoatakaan säälin tahi myötätunteen silmäystä häneen. Mutta ne, jotka ehkä olivat luulleet saavansa nähdä hänessä jotakin joko katumuksen tahi paatumuksen ilmettä, varmaan pettyivät, sillä hänessä ei voinut huomata kumpaakaan, eikä tylsää välinpitämättömyyttäkään, vaan ainoastaan syvää, toivotonta väsymystä, halua vaipua syvälle maan alle. Hän oli uupumaisillaan, mutta ei uupunut, sillä kivistys oli ylen tuntuva uupumusta salliakseen. Sitä eivät katsojat kuitenkaan voineet käsittää mitä se oli, he näkivät ainoastaan, että vanki oli tavallisista rikollisista eroava.

Mutta oli kumminkin eräs, joka käsitti hänen sielunsa tunteet, käsitti ne kaikki, ja, tällä ainoalla oli myöskin myötätunnetta Juusoa kohtaan. Tämä oli Koskelan Martta.

Martta istui lähellä ja hän luki Juuson kasvonsävyistä hänen sielussaan liekehtivän tuskan, tunsi ja kärsei hänen kanssaan, ja rukoili hänen edestään.

Aamulla kun Martta oli tullut kirkolle, oli hän

emännältä „kirkkokorttieraissa“ kuullut, että Juuso oli perjantaina käynyt Katajistossa, „oli ollut juovuksissa — toiset olivat pakottaneet juomaan, selitti tytär — ja oli tahtonut mennä sanomaan Katrille jotakin korvaan, oikein polvillensa olisi pannut, mutta Katri ei ollut kestänyt kuulla kahleitten kalinaa eikä siis sallinut hänen tulla lähelleen. Ja heikommaksi oli tullutkin, raukka. Mutta mitäpä hänellä niin erinomaisen tärkeää olikaan sanottavaa, ettei sitä kovaakin olisi Esan läsnäollessa voinut puhua edempää?“ Täten oli kertoja päättänyt.

Mutta Martta käsitti varsia hyvin, mitä tuo kuiskaus korvaan olisi sisältänyt, ja hän oli raskaalla mielellä siitä, ettei Katri ollut sitä sallinut. Tyttö-rukka, joka murheesta menee ennen aikaiseen hautaan, olisipa hänen tarvinnut se tieto saada Juuson huuilta, ettei hän omasta tahdostaan ole rikollinen ollut. Sehän olisi tyynnyttänyt hänen mieltään ja ilahuttanut hänen viimeisiä hetkiään, ja Juusonkin katkeria tunteita se olisi viihdyttänyt. — Jos menisin — — mutta ei, minulla ei ole oikeutta siihen —.

Ja tuo nuori mies — ajatteli Martta — jota tuskin vielä voi mieheksi nimittääkään, vaikka tosin hänes-

tä kyllä näkyy, että elämän kova koulu on häntä kyp-
syttänyt — jospa ei se kypsyys vaan olisi hedelmän
ennenaikaista kuivumista — pitääkö hänen nyt näin
varhain elämän myrskyisellä merellä haaksirikkoon
joutuneena sen karien kuohuun hukkuman? Pitääkö
hänen elämänsä oleman ainaiseksi hävitetty, kaikki
lehdet kylmän hallan henkäyksestä hänen elämänsä
puusta kariseman ja syksy jo ennen juhannusta an-
taman kättä talvelle? Oi kuinka elämä on surkeutta
täynnä.

Martta, joka aina ennen oli ollut varsin harras sa-
nankuulija, ei tänään parhaalla tahdollaankaan voi-
nut kiinnittää mieltään saarnaan, vaan kulkivat hä-
nen ajatuksensa itsepintaisesti omia teitään. Ne koet-
tivat tunkeutua tuon onnettoman nuoren miehen sie-
lun syvyyteen, lukea siitä alttiiksiantavaa kärsimistä,
häpeää, väärin-arvostelua ja hyljättyä rakkautta ja —
kuolemaa pikaisena sovittajana.

Martta ei ollut koskaan lempinyt, ei ollut koskaan
tehnyt itselleen selkoa siitä mitä tuo valtava tunne,
lempi, olisikaan. Oli aina luullut, että se oli jotakin,
joka kokonaan riippui ihmisen omasta, vapaasta tah-
dosta. Sentähden olikin hän päättänyt aina elää yksi-

nään ja varjella sydämensä lemmen pauloilta. Hänen kauneutta kaipaava muotonsa oli ohjannut häntä sulkemaan sydämensä hellemmille tunteille. Jos joku olisi sanonut: sinä rakastut, olisi hän hymyillyt, sillä hän piti sen varsin mahdottomana asiana. Eikä sitä kukaan sanonutkaan, sillä kaikki muutkin uskoivat Martan sydämen syttymättömäksi, kylmäksi, lemmelle kykenemättömäksi ja että hänen tunteitensa hehku oli suuntautunut yksinomaan ihmisrakkaudeksi.

Mutta nyt tunsi hän jotakuta outoa, sanomaton ta liikkuvan sydämessään. Hän tunsi voimakasta halua olla jollakin tavalla tuolle kiusauksessa olevalle nuorelle miehelle apuna, halusi ottaa osaa hänen murheensa, tukea häntä, ettei hän horjahtaisi ja todella lankeaisi. Hän halusi olla hänelle sisarena, ystävänä, joka sovittaisi häntä kohtalonsa kanssa, sillä hän käsitti että Juuso nyt kärsi paljon enemmän sen vuoksi että Katri oli väärin arvostellut häntä. Ja vaikka häntä säälisti Katrin kohtalo, nousi kuitenkin moititva tunne häntä vastaan Martan sydämmeen. Eihän Jumala ole minulle suotta ilmoittanut — ajatteli hän — tuota nuorta miestä koskevia asioita, jos ei Hän mi-

nulta mitään vaadi. Mutta mitä se on, joka minun on tekeminen? Oi miten voisin osoittaa hänelle, että minä en kumminkaan halveksi häntä, vaikkapa kaikki muut sen tekevätkin. Täten eksyi hänen tunteensa, hänen itse sitä huomaamattaan, lemmen päivänpaisteeseen ruusupensaikkoon, kun hän vielä luuli vaeltavansa ihmisrakkauden viileässä lehdossa.

Jo oli jumalanpalvelus lopussa. Pappi käsikirja kädessä kävi Juuson luokse, joka nousi ylös ja lankesi hänen eteensä polvilleen.

Melkein koko seurakunta nousi ylös paremmin nähdäkseen rikollisen, kun sielunpaimen alkoi maunauksen lukemisen.

Martta istui penkissä, mutta seurasi kuitenkin silmillään joka ilmettä Juuson kasvoissa.

Kysymyksiin vastasi Juuso kaikkiin selvällä, vaikka matalalla äänellä, joka kuitenkin kuului yksiääniseltä kuin ulkoläksyä lukiessa ja soinnuttomalta, kolealta. Muuten näytti hän siltä kuin tuo kaikki ei olisi häneen koskenutkaan, hänen muotonsa surullinen leima ei näyttänyt vanhan kirkkoherran ankaralla äänellä tehdyistä kysymyksistä saavan sen syvempää varjon vivahdusta, eikä päästön sanatkaan näyt-

täneet sille valoa tuottavan. Hän oli melkein luonnottomasti tyyni.

Eihän tuolta mieheltä kuitenkaan sielunvoimia puutu, ajatteli Martta, huoaten.

Vihdoin oli kirkonmeno kokonaan loppunut ja ihmiset lähtivät kirkosta.

Tavan mukaan riistettiin kahleet kirkonaidan ulkopuolella vangin jaloista.

* *

*

Kaksi viikkoa on ajan virta vierähtänyt eteenpäin. On taaskin sunnuntai.

Tällä lyhyellä ajalla on Katajiston Katri huoannut viime huokauksensa, laskenut väsyneen päänsä ikuisen lepoon, muuttanut sinne, missä ei enää sydän säry eikä kyynel vuoda, missä kaikki mikä täällä on ollut hämää tuleen täydelliseen valkeuteen. Avoimen haudan ääressä seisoo surevien omaisten ja ystävien lähellä Marttakin ja itkee kuullessaan sanoja: „Ruohto kuivuu pois ja kukkainen lakastuu, sillä Herra puhalsi siihen — — —“ sekä: „Ja Jumala on pyyhkivä pois kaikki kyynelänsä hänen silmistänsä — — —“, joi-
ta vainajan muistolle seurakunnan vanha sielunpai-

men lausui.

Ja etäämpänä väkijoukon takana seisoo Juusokin. Hän seisoo siinä itse mielestään kuin omalla haudallaan, sillä onhan nyt hänen elämänonnensa haudassa. Hänellä ei ole melkein mitään, mikä enää häntä elämään kiinnittäisi. Äitikin, jos seisoisi hänen haudallaan, lohtuisi, sillä hän tietäisi hänen rauhassa lepäävän maan mullassa. Oi kuinka hän tunsii itsensä yksinäiseksi, vanhaksi ja elämään kyllästyneeksi.

„Keveät mullat haudallesi“, kuiski hän hiljaa. „Nyt on kaikki epäsointu loppunut välillämme, sillä nyt varmaan saat senkin tietää, minkä minä näinä murheen kuukausina olen halunnut sinulle sanoa, mutta jota et sinä tahtonut kuulla. Sinun olikin mahdotonta sitä arvata ja käsittää, ja sinun puhtaasti mielesi täytyi minua inhota. Mutta me tapaaamme toisemme jälleen, silloin sinä taaskin tunnet minut. Siksi nuku rauhassa, lemmittyäni! — — —

IX.

Ruumiinkoi, joka teki syövyttävää työtään Palokorven isännässä, oli jo niin täydellisesti tehnyt tehtävänsä, että hänellä ei enää ollut moniaita päiviä eletävänä. Hän halusi nyt saada puhutella seurakunnan vanhaa kokenutta sielunpaimenta itseä, ennenkuin lähtö tulisi tuonelaan. Sentähden kutsutti hän naapurinsa Mäenpään ja pyysi häntä pappia tuomaan. Mäenpää lähtikin matkaan.

Oli jo syyskuu. Koivut kellastuivat ja pihlajat punottivat ja koko luonto tuossa synkässä syysloistossa puhui kaiken katoavaisuuden vakavaa kieltä. Hymyilevä kesä oli jättänyt hyvästi. Kuinka toisin nyt oli kuin mennyt vuonna samaan aikaan. Kuinka paljon tämä vuosi oli opettanut, mutta kuinka kalliisti ostettua se opetus oli ollut.

Juuso kävi nytkin metsässä ja hakkasi „talvipuita“. Kuinka erilainen olikaan hän nyt, kuin se hilpeä nuorukainen, jonka kertomuksemme alussa opeimme tuntemaan. Hän oli hiljainen, alakuloinen ja vaihtelias, teki vain ahkerasti työtä ja tuli aterian aikana sisään, mutta kiiruhti taaskin takaisin ulos johonkin toimeen. Ja kyllä työtä riitti kahdenkin edestä nyt kun isä sairasti.

Jos hän ensin oli aikonutkin kotio tultuaan puhua jotakin isälleen joko nuhdetta tai soimausta sisältävää, niin ei hän sitä kuitenkaan tehnyt. Hän näki, että isä itse kyllä kärsi, eikä hän tahtonut heittää kiveä kuorman päälle. Sanaton, kiinteä, pitkä kädenpuristus ja kyynel isän silmässä oli ollut heidän tervehdyksensä, silloin kun hän tuona sunnuntaina vapaaksi päästyään iltapuoleen saapui kotiin. Eikä sen perästäkään koskaan otettu tuota katkerata asiaa puheeksi.

Martta Koskela oli nyt melkein alituisesti Palokorvessa. Sairas ei näet oikein tyytynyt muiden hoitoon ja vaalimiseen kuin hänen. Martta osasi häntä parhaiten nostaa ja siirtää ja tyyntyä pään alle asettaa. Vaimo olikin jo pitkästä hoitamisesta ja murheesta niin uupunut, ettei hän enää jaksanutkaan paljoa. Ja kun Martta joskus lähti kotiinsa ja viipyi jonkun päivän siellä, oli sairaan kaipaus jo suuri ja hän lähetti taaskin Annan katsomaan, eikö Martta jo tulisi. Hän kaipasi Marttaa itselleen lukemassa ja puhumassa kanssaan. „Ette te tiedä mitä luette minulle niinkuin hän, ettekä osaa puhua kuolevalle siten kuin hän osaa.“ Sen olivat hänen vaimonsa ja tyttärensä jo kyllä häneltä saaneet kuulla. Ja kummallista

tuo olikin. Vaimonsa sanoi kyllä samaa kuin Martta-kin, mutta sanojen paino oli siinä huomattavana eroituksena. Martan ääntäminen oli kaunis ja matala, se puhui sydämmelle ja tunteelle, sillä hän puhui sisällisestä vakuutuksesta. Ja kun sairaan yöt olivat sangen vaikeat, istui Martta tuntikaudet ja luki sekä puheli hänelle lohdutuksen sanoja. Silloin istui Juusokin usein vähän etäämpänä isän vuoteesta ja kuunteli, ja syvä huokaus, joka aika ajoin lähti hänen rinnastaan, todisti että hänkin seurasi puheen sisällystä. Mutta tuskin sanaakaan oli hän vaihtanut Martan kanssa. Hän oli vaan aina itsekseen, eikä Marttakaan ollut tunkeileva luonteeltaan.

Tupa oli puhdas ja siistitty, lattia tuoksuavalla kattavahaolla ripoteltu ja sairaalle muutettu puhtaita vaatteita. Tuvan toiset asujatkin olivat pyhänpäiväsisissä, sillä odotettiinhan nyt papin tuloa, mikä ei metsätorpassa ole jokapäiväinen asia — ja muutenkin oli päivä nyt juhlallinen kaikille.

Nyt ajoivat ne pihaan.

Martta riensi vastaanottamaan ja vei kirkkoherran ensiksi porstuakamariin.

Männistö ja Haavisto tulivat myös samalla, sillä

Palokorpi oli käskenyt sanoa, että hän halusi saada puhua heillekin muutaman sanan sekä jättää heidät hyvästi.

Nyt tuli kirkkoherra sisään ja tervehti ystävällisesti tuvassa olijoita, jotka kaikin hänen sisäänastuessaan nousivat ylös ja kumarsivat.

Hän istuutui tuolille sairaan viereen ja alkoi puhumaan tälle.

„Jos teillä on jotakin erityistä“, sanoi hän hetken puhuttuaan, „jossa tarvitsette sielunpaimenen neuvoa, niin ehkäpä nämät ystävät kaikin vähäksi ajaksi astuvat ulos.“

Kaikki nousivat ylös poistuaakseen.

„Ei, ei“, virkkoi sairas, „he saavat kaikin olla sisällä, minä olen juuri sitä varten antanut kutsua isännän ja naapurit, että hekin kuulevat minun sanani, sillä minulla tosin on asia tunnustettavana, mutta sen tahdon tehdä julkisesti kaikkein kuullen.“

Nyt kertoi hän lyhykäisyydessä kaikki ja lopetti sanoilla:

„Tästä murheesta ja omantunnonvaivasta olenkin saanut kuolemantaudin. Ensiksi synti Jumalaa ja ihmisiä vastaan, jota monta vuotta olen harjoittanut, ja

sitte poikani menetetty elämä, mikä minuun kaikkein kovimmin koskee. Mutta minä tarvitsin niin kovaa kosketusta, sillä en olisikaan vähemmästä herännyt.“

„Oi Juusoni, kuinka sinulla on ollut kurja isä.“

Palokorpi kääntyi näitä viime sanoja sanoessaan poikaansa, joka seiso jalkapään puolessa ja painoi surullisesti päänsä alas.

„Anna, oi anna minulle anteeksi, poikani! Annatkos?“

„Annan, isäni!“ vastasi Juuso liikutuksesta värähtävällä äänellä, „Jumala tietää että olen sen jo ennenkin tehnyt, mutta nyt sen teen oikein sydämmen halusta.“

„Se on oikein“, sanoi kirkkoherra.

„Tule tänne, poikani.“

Hän kurotti kättään Juusoa kohti.

Juuso astui isänsä vuoteen ääreen, laski kätensä hänen käteensä ja kumartui alas.

Mutta isä nosti toisen kätensä hänen kaulalleen ja veti häntä rintaansa vastaan.

Juuso lankesi polvilleen isänsä vuoteen ääreen, laski käsivartensa hänen ympärilleen, painoi päänsä hänen rinnalleen ja itki.

Ja liikutus tarttui kaikkiin läsnäoleviin.

„Jumala siunatkoon sinua, poikani“, huusi sairas voimakkaasti, „ja antakoon sinun menestyä ja kauan elää maan päällä, niinkuin neljännen käskyn lupaus kuuluu!“

„Amen!“ sanoi vanha opettaja juhlallisesti ja liikuttamalla äänellä, nousi ylös ja laski kätensä Juuson päähän. „Amen!“

Voimakkaasta liikutuksesta vielä sisäisesti vavisten nousi Juuso ylös. Hän näytti nyt onnellisemmalta kuin moniin aikoihin.

Sitte lopetti kirkkoherra pyhän toimituksen, luki asetussanat ja jakoi Herran ehtoollisen.

Vielä toimituksen päätyttyä vähän aikaa puheltuun jätti hän heidät hyvästi. Martta ja Juuso auttivat päällysvaatteiden pukemisessa. Ottaen Juuson käden ja ystävällisesti puristaen sitä sanoi kirkkoherra: „Jumala olkoon kanssasi!“ ja astui ovea kohti.

„Kiitos!“ vastasi Juuso kumartaen ja avasi oven.

Kaikki seurasivat ulos.

„Minä pyydän saada puhua muutaman sanan teille, herra kirkkoherra, ja samalla tässä nyt kaikille yhteisesti.“

„Puhu, puhu.“

„Pyydän, ettei tätä, mitä isä nyt on tunnustanut, puhuta maailmalle, sillä minä en tahdo, että hänen muistonsa tulee häväistyksi, ja koska kerran olen kärsinyt, niin saapi asia olla semmoisenaan. Sen tiedätte nyt, te herra kirkkoherra ja naapurit tässä, miten asia on, enkä minä juuri muilla väliä pidäkään. Yksi oli, jonka olisin suonut sen tietävän, mutta — hän lepää haudassa —. Ja mitä muihin tulee, olen jo oppinut halveksimista sietämään, se ei minuun enää paljoa koske. Luvatkaa siis nyt kaikin vaitioloa tästä.“

„Tietysti me lupaamme, koska sitä meiltä pyydät. Mutta ei se mielestäni olisi haitannut, vaikka totuus olisi julkiseksi tullut, koska hän sen itsekin suopi. Kuten tahdot kuitenkin.“

„Siten minä sen tahdon. Tuntuishan muuten kuin en olisikaan sydämmestäni anteeksi antanut.“

Naapurit lupasivat myös kaikin pitää asian omana tietonaan ja kirkkoherrakin velvoitti heitä siihen.

Kirkkoherran lähdettyä Mäenpään kanssa kävivät toiset naapurit vielä sisään.

„Sinä teit oikein, naapuri“, sanoi Haavisto, „että puhuit asian suoraan julki, se on pojalle parempi,

nyt me tunnemme hänet kunnon mieheksi, eikä tarvitse meidän häntä silmällä pitää, mikä muuten kyllä olisi voinut tapahtua.“

„Oikein se oli“, sanoi Männistökin, „eikä se sinua itseäkään meidän silmissämme halvenna, että totuuden olet puhunut, sillä olemmehan me sitä sinusta jo ennenkin epäilleet. Siitä olemme kuitenkin mielihyvissä, että poika oli syytön“, lopetti ukko.

„Sen uskonkin. Kiitos, ystävät!“

He ottivat sairasta käteen ja jättivät hyvästi.

Seuraava keskiviikko, pari päivää tämän jälkeen, oli hänen viimeinen elonpäivänsä. Ja sunnuntaina seisoivat omaiset ja naapurit taaskin avoimen haudan reunalla.

X.

Kauniilla, järveen pistävällä niemellä sijaitsee Niemelän talo. Jos talvella kuunnellen honkien huminaa ajatte reessä istuen virkulla hevosella maitse vievää metsäistä tietä niemelle, tahi kauniina kesäpäivänä perämelaa hoitaen istutte veneessänne ja suuntaatte sen kokan sinne, niin, kummalta puolelta hyvänsä katsotte, pitää talo kyllä puoliansa. Näette heti, että se niinhyvin asuin- kuin ulkokuonerakennuksiensakin puolesta on hyvässä kunnossa ja näyttää upealta, kelpo talolta, jota eivät suinkaan kiellä maan puolelta ympäröivät laajat, hyvin hoidetut viljavainiot.

Asuinrivi näyttää oikein houkuttelevalta. Sieltähän lienee varsin viehättävä näköala, kolmella puolella auringonvalossa kimaltelevaa, lehtimetsällä seppelöittyä vettä ja neljännellä järven aaltoja matkivat, tuulosen tuudittamat ruispellot, joita pohjan puolelta tummana kehystenä kuusimetsä reunustaa.

Isäntä kai se on, tuo keski-ikäinen mies, joka tyytyväinen ilme kasvoissaan astuu sisään tupaan.

Hauskan näköinen, lihavanläntä emäntä tulee puolilattiassa iloisesti hymyillen häntä vastaan.

„Olette kai saaneet kuivia heiniä tänään“, sanoo hän.

„Kyllä niitä on tullut kauniisti tänään ja hyviä, niin ne tuoksuvat hyvältä, että vieläkin on kuin tuntuisi suloinen lemu nenässä. Varmaan saamme myydä enemmän heiniä tulevana vuonna kuin mennyt talvena. He jäivät latoa täyttämään, lapset, mutta minun täytyi jättää, täytyy etsiä huomiseksi pari niittomiestä lisää, niinkauvan kuin poutia pitää — ruiskin alkaa kiiruhtamaan — ja on vähän muutakin asiaa kylään. Onko sinulla puotiin asiaa?“

„Kait sitä jotakin on, kun muistaa. Ruokapippurit ovat varsin vähissä. Mutta juo nyt kahvia ensiksi, minä otan vaan pannun sisään, olen pitänyt sitä keittiön takalla sinua varten kuumilla, kun arvasin, että pian tulet.“

„Arvasinpa minäkin, että sinulla on kahvia minulle.“

Molemmat hymyilivät. Emäntä meni ovesta ulos etehiseen.

Isäntä istuutui tuolille pöydän ääreen tuvan sivussa, jolla jo oli tarjotin kahvi-vehkeiden kanssa.

Hänen silmänsä tähystivät ulos ikkunasta seurausten sorsien liikkeitä, jotka jättäen kaislikon rannassa uivat ulapalle, järven välkkyvälle selälle. Siitä kohot-

ti hän katseensa ylöspäin, kevyt huokaus seurasi katsetta ylös korkeuteen.

Nyt toi emäntä sisään pannun ja asetti sen sitä varten jo pöydälle lasketulle lautaselle tarjottimen sivuun.

„Kyllä tämä on selkiää“, sanoi hän ja rupesi kaatamaan miehelleen sekä itselleenkin.

Heidän kahvia juodessaan ja jutellessaan keskenänsä katselkaamme heitä tarkemmin.

Isäntä on laihankaaleva mies, vähän etukumara kuin olisi murhe tai työn raskaus häntä painanut. Hopeasiiroset hänen hiuksissaan ovat lähenevän talven enteinä, kuten kuura syysaamuna. Hänen säännöllisiä kasvojaan kaunistaa sisällisen rauhan leima.

He näyttävät yhdenikäisiltä, emäntä melkein nuoremmalta kuin isäntä. Emmekö ole nähneet heitä ennenkin? Oikein, ovathan ne meidän vanhat tuttumme, Juuso ja Martta. Mutta Martta on käynyt vanhemmiten paljon muodokkaammaksi, kurtut ovat ojentuneet ja vartalokin pyyleämmäksi tultuaan on käynyt muhkeammaksi ja entisestä kumarasta asemasta suorentunut.

Kaksikymmentäviisi vuotta on ajan vuolas virta jo

kuljettanut uusia tapahtumia ja vaiheita jälkeen sen ajan, jolloin heidät viimeksi olemme nähneet.

Juuson äiti, väsyneenä maailman vaivoista, seurasi toisena kesänä miestään haudan lepoon. Kuitenkin sai hän ennen kuolemaansa ilon nähdä Juuso-poikansa Marttan kanssa yhdistettynä. Juuso oli silloin huomannut, että Martta joka päivä tuli hänelle kalliimaksi, että hän kaipasi hänen lempeää katsettaan ja ystävällistä hymyilyään ja odotti häntä sekä tunsu tyytyväisyyttä ja iloa, kun hän väliin tuli äitiä katsomaan. Tämän huomasi Martta itsekin ja se ilahutti häntä ja nuorenti hänen mieltään, eikä hän Juusolta salannutkaan iloaan sen johdosta. Näin tulivat he pian selville suhteestaan ja tunsivat itsensä onnellisiksi. He ostivat sitte, tietysti Martan rahoilla, Niemelän. Mutta paljon on Niemelä parantunut ja saanut arvoa sittenkuin se on Juuson ja Martan haltuun tullut. Maanviljelyksellä ja karjantuotteilla sekä ahkeralla työllä ja tyysteydellä on taloa asuttu, eikä ole ollut tarvis metsää hävittämään, vaan saapi se kasvaa rauhassa, kunnes siitä täysikasvuisena vähemmästäkin määrästä voi saada hyvät hinnat.

Niemelässä asutaan nyt omin väin, siellä on kolme

poikaa, raittiita miehiä kaikin, samaten kuin isäkin, ja kaksi tytärtä, eikä siis enää tarvita palkollisia pitää, ainoastaan niitylle tai leikkuupellolle otetaan väliin apua.

Tuo vanha asia, vaikka siitä aluksi kyllä vaijettiin, on kuitenkin tullut ilmi, ken noista vaitiolonlupauksen antaneista kuulijoista ensiksi sen lie kertonutkin. Kun vanha kirkkoherra noin kymmenkunta vuotta jälkeen näiden tapahtumain kuoli, kertoivat vanhemmat henkilöt mielellään yhtä ja toista hänen, vanhan kunnioitetun, rakkaan vainajan sanoistaan ja toimitaan ja silloin tuo Palokorven asiakin ilmoille pääsi. Eteen siitä tosin ei mitään puhuttu, mutta Niemelä sai kuitenkin vähitellen huomata, että yleinen mielipide on hänen edukseen kääntynyt, mikä tekee, että hän liikkuu ja toimii vapaammin. Hän onkin yleiseen arvossa pidetty mies seurakunnassa.

Anna-täti, Niemelän isännän sisar, on kototorpan emäntänä. Hänen miehensä on Mäenpään Jaakko, jos häntä muistatte.